

II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanında “Aşk-ı Memnu” Teması

Doç. Dr. Nurullah Çetin*

Edebiyatın evrensel temalarından biri olan aşk, roman ve hikâye dahil olmak üzere genelde hemen hemen her edebî türde yer alan temel konulardan biridir. Biz bu bölümde üzerinde yoğunlaşılacak ve romanların asıl omurgasını oluşturan “yasak aşk” temasının işlenişi üzerinde duracağız. “Yasak aşk” ifadesiyle kastedilen, evli erkek ya da kadınların; özellikle de kadınların yasal bir evlilik sınırları içinde kalarak başka karşı cinsleriyle gizlice yaşadıkları aşktır. Sosyal bir sorun olan eşlerin birbirlerini aldatmaları, hemen hemen her zaman ve mekânda devam edegelen bir olaydır. Kocalarında aradıklarını ve görmek istediklerini değişik nedenlerden dolayı bulamayan genç kadınların evli iken gizlice yaşadıkları yasak aşk teması, bir çok romanda ele alınmıştır. Yazarların bu temaya eğilmelerinde Fransız realist romancıların etkisi olduğu muhakkaktır. Ayrıca romanı sürükleyici, dikkat çekici yapan etkenlerden biri de okuyucunun gizli şeylere olan merak güdüsüdür. Evli iki insanın aşkı o kadar ilgi çekici değildir ama toplum, kanunlar ve din tarafından onaylanmayan ve gizli gizli yaşanan yasak bir aşk, okuyucu için oldukça ilgi çekicidir. Dolayısıyla romancıların böyle bir temaya yer vermelerinde değişik etkenler rol oynamıştır. Bu temayı irdeleyen yazarların çoğu sosyal faydaya dönük olarak doğrudan doğruya ahlâkçı bir tavır içinde olmamışlardır. Ancak olayları sergileyiş biçimleriyle evlilik gibi temel bir sosyal kurumun sağlıklı yürüyebilmesi için nelerin vazgeçilmez olduğu konusunda uyarıcı olmuşlardır. İncelediğimiz romanlarda yazarlar, eşleri yasak aşka iten başlıca üç önemli etken üzerinde durmuşlardır. 1.Eşler arası uyum için arada büyük oranda yaş farkı olmamalıdır. 2. Eşler birbirleriyle her anlamda özellikle de duygusal anlamda bütünleşme içinde olmalıdırlar. Kocalar eşlerine yeteri kadar zaman ayırıp ilgi göstermelidirler. 3.Genç kızlar istemedikleri ile evliliğe zorlanmamalıdırlar. Biz yazımızda bu temayla ilgili olarak özellikle Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* (1899), Mehmet Rauf'un *Eylül* (1901), Saffet Nezih'in

* AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

Zavallı Necdet (1902), Fatma Âliye'nin *Muhadarat* (1892) ve Hüseyin Rahmi'nin *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1899) romanları üzerinde duracağız. Önce sırayla romanlar hakkında genel bir değerlendirmede bulunup, sonra evli kadınların hangi sebeplerden dolayı başka erkeklerle gizli aşk yaşamak zorunda kaldıklarını inceleyeceğiz.

Bu dönem Türk romanında yasak aşkın bir başka boyutu da evli ya da bekâr erkeklerin Beyoğlu'nda tiyatro oyuncusu, şarkıcı ya da salt fahişe olan yerli ya da yabancı gayri müslim kadınlarla yaşadıkları aşklardır. Bu olgu, hemen hemen her romanda vardır. Biz bu incelememizde konunun bu boyutuna girmeyeceğiz. Sadece yalı ve konaklarda yaşanan aile içi yasak aşklar üzerinde duracağız.

Aşk-ı Memnû: “Aşk-ı memnû” temasının en belirgin bir biçimde ele alındığı bir eser olan bu romanda karı-koca arası yaş farkından kaynaklanan uyumsuz evlilik, üvey annelik, kıskançlık sorunları, maddî servetin tek başına mutluluğu sağlamaya yetmediği, beklentilerle gerçeklerin çatışması sonucu ortaya çıkan trajik durum işleniyor. Fakat asıl olarak roman, adından da anlaşılacağı gibi evli bir kadının yasak aşkının sebep ve sonuçları üzerinde yoğunlaşıyor.

“Melih Bey takımı” diye bilinen aile, tamamıyla kibar âlemine mensubiyet iddia edecek kadar sağlam bir asalet sahibi değildir. Aile köksüzdür. Melih Bey, vefatından sonra Anadolu kıyısında bir yalı, bir de İstanbul'un her yanında meşhur olan “Melih Bey takımı” adlı bir kadınlar grubunun dışında devam edebilecek hiçbir hatıra bırakmamış. Boğaziçi'nde hep kız evlât üreten Melih Bey'in yalısı zevk ve eğlencesiyle tanınmıştır. Melih Bey takımı elâmin dedikodusuna aldırılmaz. “Halka bakarsanız hiçbir şey yapmamak lâzım gelir. Bence insan halk için değil nefsi için yaşamalıdır” derler, bu onların felsefesinin özetidir. Bu aile, yarım asırdan beri bütün mesirelerin zarafet ruhu idiler. Bu özellik, onlara aileden kalan bir mirastır.

Melih Bey takımının eğlenmekten sonra en büyük ve önemli özelliği giyinmeleridir. İstanbul'un zevk ve eğlence hayatında çok meşhurdurlar. Bütün Göksu, Kâğıthane,

Kalender, Bendler müdavimleri onları tanır. Boğaziçi'nin mehtap âlemlerinde en ziyade onların sandalı takip olunur. En ziyade onların yalısının önünde durularak pencerelerine dikkatle bakılır, bir piyano sesine, perdelerinin arkasından fark edilen bir iki zarif gölgeye dikkat olunur. Büyükdere çayırında onların arabası takip edilir. Her yerde fark edilirler. İstanbul'un en iyi giyinen kadınlarıdır. Giyinişleri taklit edilemeyecek kadar zariftir. Batılı mağazalardan giyinirler. Bir bakıma moda öncüsüdürler. Kumaş ve elbise beğenip seçmekte ustadırlar ve ince bir zevk sahibidirler. Mağazalarda Melih Bey takımının beğenisi ölçü kabul edilirdi. Firdevs ve kızları gençlik, giyiniş ve güzellikte erkeklerin beğenisini kazanmada yarış halindedirler.

Aile, hafifmeşrep karakteriyle tanındığından kızların evlenebilmek için tek bir şansı kalır o da mesirelerdir. Göksu civarında Firdevs'in 18 yaşında evleneceği haberi duyulunca herkes hayret eder ve onunla evlenecek adama acırlar. Aileden Firdevs, 18 yaşında iken Rumeli sahilinin zarif bir yalısına gelin gider gitmez oraya aile unvanını da götürür. Kocasının ismi silinir ve yerine “Firdevs Hanımın beyi” denilir. Melih Bey ailesinin kadınları hep belirleyici ve baskın konumdadır. Firdevs, hoppa bir mizaca sahiptir. Dünyada güzel giyinmekten ve mümkün olduğu kadar eğlenmekten başka bir şeye önem vermez. Onun için koca, elbiseleriyle arabalarının masrafını temin edecek bir kesedir. Oldukça serbest olan Firdevs, kocasında aradıklarını bulamaz ve kendisini hayallerinde aldatmış olan bu adama düşman olur. Kocalık vazifesini üstüne alır. Bir hafta içinde kocasını Melih Bey takımından yapar. Bir gün Göksu'da kocasının gözleri önünde Firdevs'in sandalına pembe bir zarf atılır, kocası kıskanacak olur ama Firdevs onu susturur. Zaman içinde kocasının kıskançlık duygusunu köreltmeye çalışır.

Peyker ve Bihter'in doğuşu Firdevs'i çıldırtır. Kendisini gençliğinden ayırmak isteyen çocuklarına ve kocasına düşman kesilir. “Ömrüm sana çocuk yetiştirmekle mi geçecek?” diye kocasını azarlar, onu aşağılayıp senelerce cehennem hayatı yaşatır. Bir gün kocası dayanamamış, Firdevs'in bütün gizli saklı özel eşyalarını karıştırmış ve

gördükleri karşısında bayılmıştır. O zaman kızı Peyker 8 yaşındadır. Fazla zaman geçmeden Firdevs'in hafifliklerine dayanamayan kocası ölür. Firdevs, kocasının ölümüne biraz üzülseyse de bir ay geçmeden tekrar mesirelere devam etmeye başlar ve zengin bir koca peşine düşer.

Firdevs, kızları Peyker ile Bihter'i birer rakibe, onları böyle elinden ümitlerini ala ala öldürecek birer düşman olarak görür. Peyker'in evliliğine şiddetle karşı çıkar. Fakat engel olamaz. Nihat, maddî durumu pek iyi olmayan, Peyker'le İstanbul'un kibar hayatına karışmak hevesiyle evlenmiş menfaatçi ve gösterişi seven bir tiptir. Bu evlilikten sonra Firdevs kendini biraz yaşlanmış hisseder. Damadın gelip "valide Hanım efendi" demesi ona biraz daha yaşlandığını hatırlatır. Büyük valide olmak tehlikesi onu iyice telâşlandırır. Çünkü o hep genç ve güzel kalmak isteyen, herkesin ilgisinin üzerinden eksik olmasını istemeyen hafif bir kadındır.

45 yaşlarına gelen Firdevs Hanım, sürekli genç ve güzel görünmek hevesiyle beyazlayan saçlarını sarıya boyayıp yüzünün kırışıklıklarını gizlemek için düzgün sürer. Çocuk gördüğü kızları 25 yaşındaki Peyker ve 22 yaşındaki Bihter'le birlikte gezmeye çıktıklarında bütün gözlerin kendine yöneldiğini zanneder. Firdevs, Peyker'in çocuk doğurarak kendisini büyük valide etmesine tahammül edemez. Anneliği kabullenemezken büyük valide olmak hiç kabul edebileceği bir şey değildir. Bunu bir zül ve ayıp kabul ettiği için torunun annesine "abla", kendisine de "anne" demesini ister.

Peyker'in kocası Nihat, bu üç kadına Adnan Bey'in Bihter'e talip olduğu haberini verdiğinde Firdevs buna çok sinirlenir. O, Adnan Beyin kendisine talip olmasını beklemiştir, kızını isteyince ne yapacağını şaşırır. Bunu bir türlü çekemez, kıskanır ve hırsından, kininden ağlar.

50 yaşındaki Adnan Bey, 30 yaşına kadar masum bir hayat geçirmiş, 16 sene evli kaldığı karısını 4 yıl önce kaybetmiştir. Bu dönemde karısı hep hastalıklarla boğuşmuş, Nihal adında bir kızı ve Bülent adında bir oğlu olmuştur. Boş vakitlerinde tahta oymacılığı ile uğraşan Adnan Bey,

Bihter’le evliliği en çok kızı Nihal’e kabul ettirememekten korkar. Çünkü Nihal, kendisiyle babasının arasına başka bir kadının girmesine dayanamayacak kadar zarif, hassas ve suda yetişmiş bir çiçeğe benzer. Annesinin ölümüne bile dayanamamış ve ondan sonra huysuzlaşmış, asabî bir kız olmuştur. Babasına çok bağlı olan Nihal, annesinden sonra babasını hem anne hem baba bilmiş. Bir süre babasıyla beraber yatmış, süzgülü simalı, ince, nazik bir dal gibi bir kızdır.

Bihter, yakışıklı, şık, zarif, zengin ve olgun bir kişi olan Adnan Beyle evlenip onun o koca yalısına sahip olma hayalini kurar. Tantana ve servet emelleri vardır. Adnan Beyin kızına ve oğluna annelik etmeyi biraz tuhaf bulur ama kabullenmeye çalışır. Bihter’e göre Adnan Beyle evlilik demek, Boğaziçi’nin en büyük yalılarında birine sahip olmak demektir. Evlenmekten amacı, onun zenginliği sayesinde burjuva hayatı yaşamaktır; yoksa Adnan Beyi sevdiği için bu evliliği istiyor değildir. Onun için koca bir araçtır, amaç ise gösterişe, israfa dayalı maddî bir hayat sürmek. Bihter, Adnan Beyle evlendiği için çocuklarını ve yaşını engel olarak görmez. Ona göre asıl engel bu kısmeti çekemeyecek olan annesi ve Peyker’dir. Bihter, Adnan Beyi biraz da evde kalmak korkusuyla kabul eder.

Firdevs, aradaki yaş farkından ve çocuklardan dolayı Bihter’in Adnan’la evliliğine karşı çıkar. Nitekim Peyker’in Nihat’la evliliğine de karşı çıkmıştı. Çünkü kızlarının evlenmesi demek, onun itibardan düşmesi, yaşlı görünmesi demektir.

Adnan’ın çocuklarının Mlle de Courton adında evlenmemiş, yaşlı bir kız olan Fransız bir mürebbiyesi vardır. Bu, servetinin son kırpıntılarını Paris’in Longchamps koşullarında kaybedip intihar eden asilzade bir babanın kızıdır. Önce akrabalarının yanında kalmış, sonra Beyoğlu’na gelip bir Rum ailesine mürebbiye olmuş. Nihal 4 yaşındayken Adnan Bey bir mürebbiyeye ihtiyaç duyar. Bir sürü sahte, yalancı mürebbiyeyi denedikten sonra Mlle de Courton’u bulur. Bu kadının İstanbul’da bir merakı vardı: Bir Türk evine girmek, bu Türk memleketinde bir Türk

hayatıyla yaşamak. Adnan Beyin yalısına bu hayalle, bir Şark evi hayaliyle girer. O, Batılı yazar ve ressamın Şarka dair hurafe ve efsanelerinden hatırasında kalan uzak yadigârlarla, bir Türk evinin böyle olabileceğini düşünmüştü. O, sofalı, kubbeli, Şark halılı, sedefli, sedirli, eli ve ayakları kınalı, gözleri sürmeli, başları yaşmaklı zenciyelerin darbuka çaldığı, gümüş mangaldan anber kokuları gelen, nargile içilen bir Şark evi tahayyül etmişti. Ancak batılı tarzda döşenmiş Adnan Beyin yalısını görünce: "Sahih! Beni bir Türk evine getirdiğinizden emin misiniz?" (s.64) diyerek hayretini ortaya koyar. Hayalindeki Şark evini bulamayınca geri dönmek istemiş, ancak soluk, süzgün, hastalıklı simalı Nihal'e acımış ve sevmiş, onun için yalıda kalmayı kabul etmiş. Onun sevmek için büyük bir ihtiyacı vardı. Dünyada annesini tanıyamamış, babasını sevememiş, kimse için gönlünde bir bağlılık duymamış, sevmekten mahrumiyet içinde çırpanan bu biçare kalbin yaşlanmış bekâreti, daima sarf olunacak bir şey arar. Etrafında bulunanları sever. Sevgi ihtiyacını çocuklarla, kedilerle, hizmetçilerle, papağanla giderir. Ev halkını sever. Nihal ve Bülent'e annesizliklerini unutturmaya çalışır. Çocuklarına Fransızca ve piyano öğretir. Adnan Bey, Bihter'le evlilik fikrini açtığında Mlle de Courton: "Lâkin Nihal, lâkin Nihal!.. Bu onu öldürür, anlıyor musunuz?" der. Daha sonraları da Paris'e gitmeden önce Nihal'e "Behlül'den sakın" der. Dedikleri doğru çıkar. Dolayısıyla bu mürebbiye bu romanda bilge kişiliğiyle, şefkatli, iyiliksever bir tip olarak sunulur.

İnce, narin bir dal gibi olan Nihal, yaramaz, hırçın bir çocuktur. Mürebbiyesini çok uğraştırmıştır. Bülent doğunca onu kıskanmış, daha fazla hırçınlaşmıştı. Ancak zamanla ona sahip çıkar, başkalarından kıskanır ve onu anne şefkatiyle benimser. Nihal bir işte sebat etmez, canı istediği işi yapar. Canı ne zaman isterse piyanosundan dikiş takımına, dikiş takımından gergefine geçmesine müsaade olunurdu. İhtiyar kız bu kelebek için başka bir çare bulamamıştı. Nihal, piyanosunda Klâsik Batı musikisine ait bir çok parçayı çalar. Daima sevilme isteyen Nihal'in babasına bağlılığı tutku derecesindedir. Babasının yanında pek ziyade şımarır, geveze bir kuş, yaramaz bir kelebek olur. Mürebbiye Nihal'e

Bihter'in eve gelin olarak geleceğini haber verince önce kabullenmeye çalışır, fakat onun eve gelmesi, babasıyla arasına girmesi, evde her şeye karışması, evin tek hâkimi olması düşüncesi onu rahatsız eder.

Babası vilâyetlerden birine memur olarak giden Behlül Galatasaray'ında yatılı olarak bırakılmıştı. Haftada bir amcası Adnan Beyin yalısına giderdi. Ciddî bir öğrenci olmayıp geleceğe ait bir ideali yoktur. Hayatı uzun bir eğlence olarak görür. İstanbul'un bütün eğlence yerlerini dolaşır ama o gerçekte hiçbir şeyden eğlenemez ama eğleniyor görünürdü. Kozmopolit ve yüzeysel bir kişiliği vardır. Kahkahaları, nükteleri, ahbabı çoktur. Nüktedan, hoşsohbet, güldürür bir gençtir. Nazarında kendisini dinleyip gülenler, bir alay ahmaklardan başka bir şey değildi. Asıl eğlenen kendisiydi. Etrafındakilere kendisinin zevki için ancak böyle lüzum gördükçe kullanılacak âletler kadar ehemmiyet verirdi. Başlıca merakı herkes tarafından taklit edilmektir. Giyinişi, tavırları, duruşu taklit edilirdi. Paraya, güzel giyinmeye önem verirdi. İnsanlara karşı sorumluluğunun onlarla beraber eğlenmek, memleketine karşı vazifesinin mesirelerinden istifade etmek olduğuna inanır. Haşarı, uçarı, hoppa, hafif bir genç ve ciddî bir ideali yok. Kendisinden 8 yaş küçük olan Nihal'le çocukluklarından beri dost ve arkadaşlıklar.

Behlül, Adnan-Bihter evliliğini şöyle değerlendirir: "Şık bir yenge, şık bir izdivaç, şık bir valide ile şık bir hemşire! Bütün şık!.. Biz de Melih Bey takımından oluyoruz."(s.92)

Behlül'ün aşk felsefesi şu: "Asıl şiir kadınlardır, bu çiçeklerden teşkil edilerek odanızın yaldızlı hücrelerinde rakik çiçeklerden muattar hatıralarıyla size gülümseyen demetlerdir. Ben, kucak kucak, etek etek o çiçeklerden toplarım, toplamak için bitmez, sönmez bir heves duyarım."

Bihter yalıya gelin gideceği için birçok değişiklikler olur. Yeni eşyalar alınır, odalar düzenlenir. Mürebbiye Nihal'i bu yeni annenin gelişinden kaçırmak ister. Babasının

elinden alınacağından korkan Nihal, gelecek kadından her şeyi hele babasını, Bülent'i, Beşir'i, bütün ev halkını, evi, eşyayı, hatta kendisini kıskanır. Bu sevilmiş şeylerin içine girmekle o kadın bunları çalacak, elinden alacaktı.

Düğün sırasında çocuklar, Heybeliada'ya büyük halalarının yanına gönderilirler ve düğünden sonra dönerler. Evliliğin ilk günlerinde Nihal, Bihter'le dost olmaya çalışır.

Bihter yalıya gelir gelmez belirleyici kişiliğini ortaya koyar. "Yalıya Bihter'in zevk mührü vurulmuştu. Kendi havasını hâkim kılmış, yalıya istediği şekli vermiştir. Bundan biraz rahatsız olan Nihal, zamanla huysuzlanmaya, o zamana kadar hiç yapmadığı şeyleri yapmaya başlar. Derslerine, piyanosuna hiç yapmadığı şekilde saatlerce kapanır. Adeta Bihter'in varlığından gelen huzursuzlukla ondan kaçır ve derslerine ve piyanosuna sığınır. Bu evlilikten dolayı babasına kin duyar.

Melih Bey takımı ve Adnan Bey ailesi birlikte Göksu'ya eğlenmeye giderler. Behlül, Peyker'le oynar, onu kendisi için mev'üd bir şükûfe, o muâşâkalarından müteşekkil demetlere mutlaka ilâve olunacak bir süs olarak görür. Onu elde etmenin peşindedir ve şehvetli duruşu karşısında çıldırıp ona aşk sözleri söyler. Onu orada öpmek isteği duyar, fakat kocasına hıyanet etmek istemeyen Peyker, ona yüz vermez. Peyker, Behlül'e: "Ben kocama hıyanet etmek fikriyle evlenmedim"(s.144), "Siz fena terbiye almış bir çocuktan başka bir şey değilsiniz"(s.161) der. Bu söz anlamlı ve imalıdır.

Behlül, çiçekten çiçeğe konan bir kelebek gibidir. Peyker'e kur yapmakla yetinmez, onu bırakır, annesine yönelir. Firdevs ise Behlül'ün kendisini eğlendirmesinden memnun olur. Onunla hafiften muaşaka ederek şen kahkahalar eşliğinde oynar.

Nihal, mürebbiyesine içini dökerek Bihter'in varlığından duyduğu huzursuzluğu anlatır. Annesinin niçin öldüğünü sorgular: "Demek şimdi ben hep böyle annesiz kalacağım öyle mi? Hep böyle, hep bu kadınla beraber.. Lâkin o yalnız annemin yerini değil işte babamın muhabbetini de alıyor"(s. 150)

Bihter, yavaş yavaş yalındaki herkese düşman olmaya, onlara tavır almaya ve kendinden soğutmaya başlar. Adnan'ı bir koca olarak benimseyemez. Bir dost olarak, bir büyük olarak saygı duyuyor ama ona aşkını veremiyordu: "Onun dostuydu evet, bu adam için kalbinde derin bir hürmet hatta bir muhabbet vardı. Lâkin onun bütün ruh teslimiyetiyle karısı olamıyordu."(s.169) "O zaman bu aşk, bu verilmeyen, verilemeyen aşk, kendisinden mukavemet olunamayan bir hakla alındıkça, vücudundan, kalbinden bir şey gasbedilmiş zanneder ağlamak, feryat etmek, ıstırabından kıvranmak isterdi. Demek kendisi için izdivaç bu idi, aşk bundan ibaret olacaktı, her zaman her zaman ondan böyle cebr ile aşk alınacaktı ve o ruhunun asıl aşkını vermiş olmayacaktı."(s.169)

Bihter, odasında yalnız kalıp uzun uzun muhakeme ve muhasebe eder. Evliliğinden tatminkâr değildir, ruhu, duyguları aç kalmış ve gençliği karşılığını bulmamıştır. İçinde bulunduğu karamsar durumu siyah bir gece ile özdeşleştirir. Evlenirken pembe hayaller, büyük umutlar, parıltılı hayatlar özlemindeydi. Mavi hayalleri vardı ancak aradan bir zaman geçtikten sonra hayalleri kararmaya başlar. Aradığı mutluluğu, ruhsal ve duygusal doyumu yakalayamaz.

"İşte bu karanlık muaşaka hücresi... Ne bir şeffaf ufuk, ne bir parlak hande, ne bir uçan bulut parçası, hiçbir hatta hafif bir ziya, donuk bir kandil bile olmayacaktı, siyah mümkün olabildiği kadar siyah bir gece. O, bu karanlıkların içinde bir haşyet lerzişiyle titreyerek okşayıcı temaslarıyla inşirah veren serinlikler duyarak değil sanki bu karanlıklardan yağan siyah kar parçalarının tırmalayan temaslarıyla üşüyerek bütün gençliğin garam açlığını azim, boş bir siyah uçuruma gömecekti. Hep hep böyle olacaktı. Demek bu izdivaç o kadar arzu edilen, tahakkukuna o kadar çalışılan bu izdivaç işte şu karanlık şeyden ibaretti. Şimdi bu izdivacın meziyetlerini teşkil eden şeyler o genç kırlık yatağının üzerinde bir kavs-i kuzeh açan mücevherler, kumaşlar, ziynetler hep bir avuç hulya külleri şeklinde odanın karanlıklarına serpiliyor, dağılıyordu."(s.170)

Bihter, şeklen şaşaalı, zengin ve kocaman yalının tek hâkimiydi ancak evin ruhu ondan kaçıyor gibiydi. Uşaklardan harem halkına kadar herkes ona bir yabancılik ve düşmanlık hissediyordu. Yavaş yavaş evde huzursuzluklar artar ve gizli savaşlar başlar. Koca evde kimseyle samimî olarak dost olamamıştır, herkes onu hep yabancı ve düşman görür. Bu ortamda yalnız kalan ve bunalan Bihter, Behlül'ü sığınılacak bir liman olarak görür.

Bihter, zaman zaman kendi içinde kendi kendisiyle mücadele halindedir. Annesine benzememek, kocasına ihanet etmemek için sürekli direnç göstermeye çalışır. Annesini ihtiyar bir kadın olmasına rağmen hafifmeşrepliğinden, Behlül'le oynaşmasından dolayı kınar, onu eleştirir ve onun gibi olmak istemez. Annesine değil namuslu olan babasına benzemek ister. Annesinin babasına işkence ettiğini düşünür.

Öte yandan ablası Peyker'i mesut görür. Çünkü o kocasını seven, Feridun adında bir çocuğu ve asude bir aile hayatı olan mutlu bir kadındır. Zannediyordu ki Peyker, babasına benzediği için hayatında mesut olacak ve o bir hata neticesiyle vücuda gelen izdivaçta bedbaht olacaktı.

Bihter sevmek, sevmek istiyordu. Hayatında yalnız bu eksikti. Fakat hayatta her şey bundan ibaretti. Sevmek evet bütün saadet yalnız bununla elde edilebilirdi. Fakirane bir hayatı olsun yeter ki severek mutlu olsun istiyordu. Şimdi bu mutantan odanın servetleri içinde siyah mermerlerle örülmüş bir mezarda diri diri gömülmüş gibiydi. Nefes alamıyor, boğuluyordu, bu mezardan çıkmak, yaşamak, sevmek istiyordu.

Genç, güzel, aşka ve şehvete susamış vücudunu baştan başa inceleyen Bihter, tatminsizliğine hayıflanır. Öyle bir aşk istiyordu ki onun ruhunda mest eden baygınlıklar bıraksın. Kendisine, kendi güzelliğine gülüyor ve böyle istifade olunmamağa mahkûm bu güzelliğe gülerken ağlamak istiyordu. Ona, sevmek, sevmek lâzımdı. Sevemeyecek olursa ölecekti. Fakat nasıl sevecek? Sevmek, bu artık kendisi için memnu, muhal bir şey değil miydi? Kocasına hıyanet etmek için mi evlenmişti? Bu sual müthiş bir istihza ile kulaklarında ihtizaz ediyordu.

Hep böyle vicdanı, evlilik sorumluluğuyla aşk duygusu arasında gidip gelen Bihter'in trajedisi şu: Hararetli bir aşk ihtiyacı ve bunu karşılamaktan uzak duran talihsiz ve denk olmayan bir evlilik arası çatışma.

Bihter yalı halkını birer birer kovmaya başlar. Bülent yatılı okula verilir. Kardeşinden ayrılık Nihal'e ağır gelir, hüzünlenir. Bu ayrılığı bir türlü kabullenmek istemez. Nihal, hayatın acı gerçekleriyle yüzleşme konusunda çok nazik ve hassas bir yapıya sahip. Hayata hep toz pembe bir tülün arkasından bakar. Annesinin ölümü, babasının değişmesi, Bülent'in yatılı okula verilmesi Nihal'de ince kırılmalar oluşturur. Bir süre sonra aşçı Şakire Hanım, kocası Süleyman Efendi ve kızı Cemile gönderilir. Tüm bu olumsuzluk ve huzursuzlukların sebebi olarak Bihter'in aile hayatına girmesini görür. Bihter'in gelişiyile birlikte yalıda eski neşe ve huzur kaybolur.

Bihter Behlül'ün odasına girip çıkmaya başlar. Birbirlerine aşk ve şehvet duygularıyla yanaşırlar. Odasında Behlül'ün topladığı İtalyan Operette kumpanyasının kadınlarının resimlerine bakar.

Behlül'ün ahlâkî değerleri yoktur. Peyker'in kendisine vaktiyle yüz vermemesini onun ahmaklığına yorar ve Bihter'e sahip olmakla Peyker'den intikam almayı düşünür. “Kendi kendine: Ahmak bir kadın! Aptalca bir iffet! Diyor, sonra Nihat Beye karşı bu ismet sebatını o kadar yersiz buluyordu ki bundan Peyker için bir istihkar, kocası için de bir husumet hissi çıkarıyordu”(s.202)

Bihter, düşüncesiyle duyguları arasında sürekli çatışma yaşar. Akıyla bir kadın avcısı olan Behlül'den uzak durmak isterken duygularıyla ona yaklaşır. Behlül'e: “Peyker'den sonra ben mi?” der. Behlül de ona karşılık: “Hayır hayır Peyker'den sonra değil, her şeyden evvel siz, yalnız siz anlıyor musunuz? Hayatımda yalnız siz olacaksınız. Düşününüz bir kere! Ne için birbirimizi sevmeyelim!”(s.205)

Bihter'in odasına gelip aşk vaad eden tavırlarından iyice etkilenen ve zaten böyle bir şeye hazır olan Behlül, Bihter sevdasına kendisini gittikçe kaptırır. Ona sahip olma duygusu onu iyice sersemletir ve artık eski ufak tefek aşklarını bırakıp kendisini Bihter'in büyük aşkına adar.

Behlül daha önce Beyoğlu'nda birçok yabancı tiyatro oyuncusu, şarkıcı vs. kadınlarla aşk hayatı yaşamıştı. Bütün eski aşk hatıralarını bir tarafa bırakıp Bihter'e sahip olmak ister. Eski aşklarının resimlerini, mektuplarını atıp hayatında yalnız Bihter'in kalmasını ister. Behlül, evli bir kadın olan Bihter'le yasak aşkını kendi vicdanına anlatmaya çalışır. Ona göre elbette böyle bir kadın böyle bir kocaya sadık kalmazdı. Şu hâlde kendisinin bir kabahati yoktur ve asıl kabahat evliliğindedir. Bu hıyanette kendisinin bir katkısının olmadığını düşünür.

Burada, romanın adı daha iyi beliriyor: "Gizli, yasak aşk, bütün tehlikeleri ve zorlukları ile Behlül için daha cazibeli, daha ihtiraslı bir şey olacaktı. Bu geceden başlayarak ihtiras hayatını düşünüyordu. Herkesin gözleri önünde kimseye hissettirmeksizin sevişmek.. Oh! Bu gizli şeyde öyle küçük saadetler olacaktı ki onları o zamana kadar duyulmamış bir bahtiyarlık içinde yaşatacaktı."(s.213-214)

Bihter, kendi kendine yaptıklarının muhasebesini yapar. Behlül'le olan ilk aşk günahı vicdanını rahatsız eder ve kendini kirli, murdar bir mahlûk olarak görür ve tam anlamıyla Firdevs Hanıma lâıyk bir kız olarak değerlendirir. Çapkın bir çocuktan başka bir şey olmayan Behlül'e gerçek anlamda bir aşk duymadığını hisseder, niçin gidip adı bir sefile zaafiyla bu adamın kollarına atıldığını sorgular ve kendini suçlu bulur. Kocasına, vazifesine, herkese ve kendine karşı hıyanet etmişti. Kendinden ve hayattan iğrenir.

Kendi içinde birbiriyle çelişen, çarpışan, çatışan duygular içinde bulunan Bihter, bu aşk günahında bazen kendini suçlar, bazen annesini, bazen Adnan Bey'i, zaman zaman da kendini kaçınılmaz olarak Behlül'ün malı olarak görür ve bu aşk günahlarını yine Behlül'ün kuvvetli aşkıyla temizlemeyi düşünür.

Bihter işlediği aşk günahında kendi iradesine fazla bir pay biçmez. Bunda dış etkenlere fazlaca yer verir. O, kendini âdeta bu olaya iradesizce sürüklenmiş olarak görür. Yaşlı bir adamın kendisiyle evlenmesi, zenginlik, gösteriş ve lüks yaşama tutkusu uğruna denk olmayan bir evlilik yapması, aşk ve şehvet duygularının tatmin olmayışı ve Firdevs Hanım

gibi hafifmeşrep adı bir kadının genlerini taşıması gibi dış sebeplere bağlar. Doğrudan doğruya kendi iradesinin belirleyiciliğine yer vermez.

Bihter’i, Behlül’e iten sebepler şunlardır:

1. Annesinden aldığı gayrimeşru ilişkilere açık hafifmeşrep kişiliği.

2. Önce kendisinin yalı halkını düşman görerek itmesi, sonra onların onu yabancı bir unsur olarak görüp tavır alması; böylece ortaya çıkan sosyal anlamdaki yalnızlaşma süreci,

3. Adnan Beyin yaşının bir hayli ileri olmasından dolayı gençliğine, duygularına, aşkına, ruhuna, şehvetine karşılık verememesi.

4. Hayatın amacı olarak tensel zevkin dışında bir değer tanımaması.

5. Behlül’ün genç, yakışıklı tipi ve kadın avlamadaki usta kişiliği ve kendine şehvetle yaklaşması.

Bihter, Behlül’le sevişmeye başladıktan sonra onu iyiden iyiye sevdiğini, ona âşık olduğunu anlar. Bu aşk günahının bütün memnû (yasak) lezzetleri, onun aşk susuzluğunu öyle mest ederek teskin ediyordu ki artık bu sevdanın haricinde kalan hayatı siliniyordu. Bu muaşakaya bütün hüviyetiyle nefsini teslim ediyor ve şimdi bundan ne azap, ne küçük bir endişe hissediyordu. Bu muaşaka onlar için asıl tehlikeleriyle, zorluklarıyla cazibeli oluyordu. Herkesin gözü önünde herkesten saklanan, yalnız ikisine ait gizli bir hayat vardı ki bütün gizlilikleriyle onları daha ziyade birbirine yaklaştırıyor, münasebetlerine bir fazla samimiyet veriyordu. Bihter, yalı içinde kocasından, diğer insanlardan gizli bir şekilde tehlikelerin verdiği korkular içinde Behlül’le yasak aşk yaşamaktan zevk duyar. Aşkta azabını uyutacak bir sükun değil, böyle korkular, heyecanlar, titreyişler istiyordu.

Yalı kadınları bir düğüne giderler. Düğünde kadınlar arası eğlenceler, konuşmalar, dedikodular, evlenecek gençlerin birbirlerini hangi yolla buldukları ve aracı kadınlar

canlı bir şekilde tasvir edilir. Düğün gecesi Nihal hayata, topluma, âdetlere, ailesine, Firdevs hanımlara dair pek çok dedikodu duymuş, onu rahatsız edecek bilgiler almıştır. Bu düğün Nihal'in hayat ve toplum gerçekleriyle ciddî anlamda ilk kez yüzleşmesine imkân veriyordu. Nihal bu düğün ortamından sıkılıp ürker ve gelin olup düğün yapmak istemez. Yalnız başına evinde yaşayıp gitmeyi, eskisi gibi yalnızca babasıyla beraber ömür sürmeyi ister. Nihal saksıda yetiştirilmiş çiçek gibi hayatın katı geçeklerine karşı dayanıksızdır. Babasına, evine, yalnızlığına sığınmak ister.

Nihal, Bihter'e: "Siz beni herkesten uzaklaştırmak, yapyalnız bırakmak istiyorsunuz, işte geldiğinizden beri buna çalışıyorsunuz. Ben sizi hiçbir vakit sevmedim, sevemedim, sizden nefret ediyorum, işitiyor musunuz, sadece nefret!"(s.268) der.

Firdevs Hanımın Adnan Beyin yalısına bir süre kalmak üzere gelecek olması, Nihal'i çıldırtır. Firdevs'in bu misafirliğinden Bihter dahil hiç kimse memnun değildir. Firdevs bacakları sızladığından iskemleye mahkûmdur. Behlül'e şuh tavırlarla, süzgün, âşıkane bakışlarla yaklaşır, onun elini hararetle sıkar.

Bihter, romanda iradeli, belirleyici insan tipi olarak yer alıyor. Yalıtı yöneten odur. Behlül'ü emrine alır, kocası Adnan'ı istediği gibi kullanır, sevmediği insanları birer birer yalıdan uzaklaştırır.

Behlül, zamanla Bihter'le olan tekdüze aşk hayatından sıkılmaya başlar. Bihter'in tahakkümünden bıkar, kendisini onun elinde bir kadın hükmünde kaldığını hisseder, odasına gelinip aranılan, her arzu olundukça alınıp tasarruf edilen kendisidir. Bihter'in emrinde kullanılan, pasif kalan Behlül, bundan dolayı ondan sıkılır. Sevişmelerinde Bihter'in maddileşmesi Behlül'ü bayağılaştırmaya başlamıştı. Bihter Behlül'ün her arzusunu hemen yerine getirir. Halbuki Behlül, reddedilmeye, yalvarmaya, istenen şeyin zor elde edilmiş olmasından lezzet almaya muhtaçtır. Behlül hürmet edilecek, zor elde edilecek, her isteğe teslim olmayacak, zaman zaman istekleri geri çevirecek, kendine yalvarttıracak kadından hoşlanır. Bihter'i gittikçe adî, bayağı bir orospu

gibi görmeye başlar. Onun her gece odasına gelip kendini kolayca teslim etmesinden sıkılır. Birkaç hafta küsmesini, bir süre dargın durmalarını sonra ona yalvararak, göz yaşları içinde onu özlemeyi ister. O kadar kolay düşen bu kadın, bütün aşkını vermekte yine o kolaylıkla devam ediyordu. Onu gelip alan kadın hâlâ gelip almakta devam ediyordu. Onun ellerinde kendisini günahsız bir cinâyet aleti masumiyetiyle görüyordu. Halbuki Bihter’i sevememek onun için telâfi edilemeyecek bir zarar hükmünde idi. Bu kadını kendi kendisine öyle leziz bir sevda kevserine benzetiyordu ki doyduktan sonra yine hep içilmekte devam olunsun. Onu kaybettiği dakikadan başlayarak tekrar şiddetle isteyeceğinden emin idi.

Behlül, çiçekten çiçeğe konan bir kelebek gibidir. Bihter’den bıkmış Nihal’e yanaşmaya başlamıştır. Nihal, Bihter’e piyano çalarken Behlül düşüncelere dalar, Bihter’le yasak aşkını sorgular, ondan yavaş yavaş soğuduğunu hisseder. Bütün bir kış mevsimini uyuşuk kediler gibi uykuda geçirmiş olduğunu hisseder.

Adnan Bey, zaman içinde Bihter’le evliliğinin bir hata olduğunu anlamaya başlar. Kızı Nihal’in hırpalanmasına sebep olduğunu düşünür: ”Bu izdivaç bir müthiş hata idi, bunu nihayet, Bihter’i kollarının arasında camit bir cisim ruhsuzluğuyla, ölmüş bir kadın hissizliğiyle, o derâğuşların heyecanlarından hisse alamayarak, gözlerini başka bir sevda hayali ararcasına onun gözlerinden ayırarak, vücudunu verip de asıl kadınlığının hararetini vermeyerek, hissettikçe anlamış idi. Bihter onun olurken kendisini başkasına veriyor gibiydi. En hâr, en haris buselerin altında dudaklarını münce mid bir nefesle donmuş bulur ve o saniyede aşkının en müteheyyiç ateşlerinin üzerinden bir kar rüzgârı geçerdi. Bihter’in gevşek kollarla ona sarılışları vardı ki itiyor, reddediyor zannettirirdi; dudakları öyle buselerle uzanırdı ki ateşsiz, ruhsuz temaslarıyla rüyalarda alınan ölü, kuru buselere benzerdi; bütün aşklarında Bihter kendisini onun olmaksızın veriyordu.”(s.313)

Adnan, Bihter'i kıskanıyordu, fakat kimseden değil kendisinden, kendisinin ihtiyarlığından, onun güzelliğinden ve gençliğinden, nihayet ona tamamiyle tasarruf edememekten müthiş bir kıskançlık hissediyordu."(s.314)

Bihter evliliğini sorgular ve Behlül'ün yalıdan ayrılacak olmasından kaygıya kapılır: "Bu izdivaç ona genç kızlık emellerini vermiş fakat kadınlığını aç bırakmış idi. Tamamiyle aldandığına, bedbaht bir kadın olduğuna çoktan karar vermiş idi. Sonra hayatının ufunda bir saadet lem'ası belirmiş idi bütün ruhuyla kendisini ona vermiş idi. O sönerse ne olacaktı? Ebedî bir zulmet."

Behlül, İstanbul'a gider ve 3 gün boyunca Beyoğlu'nda gezip tiyatro aktristi Kette ile sevişir. Bihter, saatlerce onu bekler. Dönüp dönmeyeceğinden endişeye kapılıp sinir bulranları geçirir ve bu arada hayatının, evliliğinin muhasebesini yapar: "Çoktan anlamış idi ki Peyker haklıydı. Küçük, fakir, adi bir izdivaç; fakat aşka, muhabbete müstenid bir izdivaç ki sizin ruhunuzu, hararetinin feyziyle ısıtsın, size çocuklar versin, bir kocanız, bir eviniz, bir hayatınız olsun ki onlarla sizin aranızda başka hiçbir şey olmasın. Eniştesine dair takdir hissine benzeyecek bir fikir taşımamakla beraber Peyker'i bahtiyar buluyordu: Madem ki kocasını seviyordu, o da kocasını sevebilseydi; fakat sevememişti ve asla sevemeyecekti. Demek bütün bir hayat işte bir hatanın kurbanı oluyordu. Bundan sonra saadet saklanmak lâzım gelen utanılacak bir aşktan ibaretti. Ve bu aşk, bir gün onun yüzüne müthiş bir tahkir sillesiyle çarparak "artık yetişir" diyebilirdi. O zaman ne yapacaktı?"(s.324)

Bir akşam Mlle de Courton ödünç aldığı kitapları geri vermek üzere Behlül'ün odasına gittiğinde orada Bihter'i görür. Bihter suçüstü yakalanmış gibi bir hisse kapılır. Mlle de Courton, önce Paris'e sonra da taşrada sakin bir yerde huzur içinde yaşamayı plânlar. Ayrılmadan önce Nihal'e bir nasihatte bulunur: "Behlül'den sakın!"(s.331)

Behlül yalıya döndüğünde odasında Bihter'in unutulmuş bir mendilini bulur. Bunu alıp öper. (s.336)

Yalı halkı Bihter'in isteğiyle birer birer uzaklaştırılmaya devam eder. Nihayet ihtiyar kız mürebbiye Mlle de Courton memleketine gönderilir. Nihal buna çok üzülür. Gittikçe yalnızlaştırıldığını hisseder. Nihal'i koruyup kollayan mürebbiyenin evde varlığı Bihter'i rahatsız ediyordu.

Yalıdan gönderilen Mlle de Courton'un odasına bir süre yalıda kalacak olan Firdevs yerleşir. Bir kenarda kendi haline terk edilmiş gibi duran Firdevs'e kimse ilgi göstermez. O, yaşlı, pörsümüş vücuduyla kendini hâlâ genç zannediyor, süslenip püsleniyor, evlenme hayalleri kuruyordu. Emma adında bir Alman karısı kendisine hizmetçi olarak verilir. Peyker'in ikinci çocuk yapmasına çok kızar. Bu kadının anneliğinde bir yırtıcılık vardı. Bu bir ana değil, kızlarının saadetine düşman bir rakipti.

Firdevs, Behlül'e Nihal'le evlenmesini tavsiye eder ve bu mesele yalıda herkes tarafından konuşulmaya başlar. Bihter, Kette ile birlikte olarak kendisine ilk hıyanetinden sonra Behlül'e dargın durmaya başlar. Behlül'ün fikrinde Bihter o kadınlardan biri idi ki onlara karşı hıyanet edilir fakat hiçbir vakit terk edilmiş olmak züllü bırakılamaz. Behlül'le Bihter arasında dargınlık, küskünlük, kaçış, kavga dönemi başlar. Fakat yasak aşk yaşamaya devam ederler. Bihter, Behlül'ün Nihal'le evlilik lâtifesine hiç tahammül edemez ve bu evliliği kesin biçimde engellemeye karar verir.

Nihal'le evlilik fikri Behlül'ün aklına yatmaya başlar. O Nihal'i şöyle görür: "Nihal her manasıyla güzel değildi, onda güzellikten daha iyi bir şey vardı ki kaidersizliğiyle, tuhaflığıyla, gözü eğlendirerek cezbediyordu: Hoşluk.. Bütün vücudu, bütün siması ince şeylerden mürekkepti; garip bir tesadüf lâtifesiyle isminden bile ince ve uzunca boyuna fazla bir narinlik sirayet ediyordu."(s.357)

Nihal, Nesrin ve Beşir'le 15 günlüğüne Heybeliada'ya halasının yanına gönderilir. Bir süre sonra adaya Behlül de gelir. Uzun uzun evlilik fikrini konuşurlar ve romantik bir aşk yaşarlar. Nihal, Mlle de Courton'a mektup yazarak Behlül'le evliliğini müjdelemek ister. Mektubu postaya

vermesi için hemen İstanbul'a gitmeye karar veren Behlül'e verir. Behlül mektubu cüzdanına koyarken bir kâğıt düşürür ama farkına varmaz. Behlül gittikten sonra Nihal, o kâğıdı alır ve okur. Yazı Firdevs'in kaleminden çıkmadır ve şundan ibarettir: "Hepsini itiraf etti. Artık o tasavvur mümkün değil. Bu akşam her halde burada bulununuz." Nihal bunları merak eder. Düşününce hepsini itiraf edenin Bihter olduğunu anlar. Hemen aceleyle hazırlanıp İstanbul'a gider. Firdevs o kâğıdı Ada'ya Behlül'e verilmek üzere Bülent'le göndermişti.

Nihal, Behlül'ün elinde daha önce gördüğü Bihter'in mendilinden onun her gece Bihter'in odasına gittiğini anlar. Aldatıldığını, oyuncak yerine konduğunu düşünür. O gece Behlül yalaya gelir ve Bihter'e odasına gelmesini söyler. Bunu duyan Nihal düşüp bayılır. Bütün yalı halkı Nihal'in başında toplanıp telâş içindedir ama Bihter yoktur. Adnan bir şeylerden şüphelenir. Nihal'in Bihter'le Behlül'ün ayakları altında yığılıp kalmasından bir şeyler çıkarmaya çalışır. "Nihal'i kendi saadetine hep kendisini düşünmesine feda etmiş olmaktan mütevellid bir azap ile kalbi kıvranıyordu."(s.435) Adnan evliliğinin büyük bir hata olduğunu anlar.

Habeşi köle Beşir, olan biten her şeyi bilir. Romanda gizli olaylara vakıf olan geriden gözlemci konumundadır. Nihal'e tek taraflı olarak âşık olur. Aşkını açamaz, karasevdaya tutulur, ama bu umutsuz bir aşktır. Bu yüzden çok kötü hasta olur ve veremden ölür. Nihal ise ona acır, merhamet eder ama aşk duymaz. Bihter'in Behlül'le olan yasak aşklarını, Nihal'in yaşadıklarını hep bilen Beşir, geriden geriye olanları sessizce takip etmiştir. Beşir, kaç geceler soğuklarda, yağmurların altında, karanlık köşelerde gizlenerek sofanın şehnişinde saatlerle onları bekleyerek, yorulmaz bir tecessüsle takip etmişti. "Küçük hanımı öldürüyorlar" der. Gördüğü her şeyi Adnan'a anlatır. Adnan, duyduklarından deliye döner ve Bihter'i parçalamak ister.

Bihter, her şeyin açığa çıkmasından ve bunun sonucu olarak Adnan Bey tarafından yalıdan atılmaktan ve elâlemin diline düşmekten korkar. Herkesin nefret ve alaylı bakışları arasında kötü bir kadın olarak yaşamaktansa ölmeyi daha iyi

görür. Sefil bir mahlûk olarak yaşamak istemez. Odasına çekilir, kapısını kapar, silâhı eline alır ve intiharı düşünür. Bu arada Adnan Bey gelip kapıyı açmasını ister. Ancak Bihter kapıyı açmaz ve tabancayı kalbine doğrultup intihar eder.

Behlül, Bihter’in intiharından biraz önce çeker gider. Bihter ve Behlül aradan çekildikten sonra baba Adnan ve kızı Nihal yeniden eski mutlu birlikteliklerine dönerler. Adnan, yalından kovulanları tekrar yalıya çağırır. Mlle de Courton’u, Şakire ve kocasını geri getirtir. Bülent’i yatılı okuldan alır.

Eylül: Mehmet Rauf’un *Eylül*’ü batılılaşmış burjuva sınıfının bireysel bir çerçevede kalan aşk ve eğlence hayatının, aşk acılarının, duygusal anlamda uyumsuz evliliğin bir romanıdır. Başlıca teması aşktır. Ancak burada ruhsal, duygusal ve sanatsal derinlikle bütünleşen bir aşk olgusu öne çıkarılıyor. Sıradan, maddî, tensel, şehvete dayalı bir aşk değil ruh güzelliği, kalp saflığı, sanat tutkusu, duygu inceliği ve yoğunluğuna dayalı bir aşk. Romanın merkez kişisi Suat’ın şu sözü eserin bir bakıma temasını veriyor: “Madem ki aşk ile saadet ne kadar mümkün değilse aşk ile namus da o kadar imkânsızdır. O hâlde namus ile sükûn ve rahat elbette tercih olunur.”(s.242)

Süreyya karısı Suat, annesi, babası, kız kardeşi Hacer, eniştesi Fatin ve hizmetçileriyle beş senedir aynı köşkte birlikte oturmaktadırlar. Süreyya’nın babası huysuz, geçimsiz, diktatör ruhlu, sert, eski kafalı, geleneksel anlayışa bağlı bir adam. Annesi ise yumuşak huylu, sabırlı, sakin, kocasının eziyetlerine katlanmasını bilen, Suat’ın ailede sevdiği tek kişi. Hacer, çocukluktan kalma bir afacanlığı olan, şen, ince, hoppa bir kadın. Kendisini gören mektepten kaçmış, komşu evinde oyun oynayan bir mahalle kızı zanneder. Güzel, yaramaz, yırtıcı, hırçın bir kadın. Mutlu olmadığı, zıyan edilmiş olarak gördüğü bir evlilik hayatı var. Daima cumbada oturur, gelip geçen erkeklere bakar. Şuh, şımarık erkek delisi bir kadın. Kocası Fatin ise bayağı, eski kafalı, menfaatçi, kayınpeder ve kayınvalidesine sürekli yaranma gayretiyle para sızdırmaya çalışan, pinti, iyi yaşamasını bilmeyen sıradan biri. Ensesi yağlı imiş gibi parlayan, kaleminde otura otura yaşlı memurlar arasında büyüyerek ihtiyarlamış, tembelleşmiş bir adam. Karısı Hacer kendisinden nefret eder.

Süreyya'nın halasının oğlu Necip, ara sıra köşke misafir olarak gelir gider. İyi eğitilmiş, ince, sanatçı ruhlu, romantik, hovarda, kadın ruhundan anlayan asrî bir genç. Serbest yaşamaya, gezip eğlenmeye alışmış biri. Dünya görüşünü ve yaşama amacını aşktan başka bir şey oluşturmaz: "Aşktan başka her şeyin boş olduğunu düşünüp hayata sarılarak bundan verebildiği kadar alınabildiği kadar zevk ve saadet almak hırs ve ateşiyle, hayatının müsaade edeceği kadar yaşamak ihtiyacıyla coşup yürürdü."(s.180)

Süreyya sıkıntılıdır. Suat'a göre kocasının asıl sıkıntısı uzun süre aynı köşkte oturmaktan değil, beş senelik hayatın yıpratmış kalpleri, insan kalbinin eskimeye olan kabiliyetindedir. Süreyya, büyük babalarını anlaşılabilir hesaplarla bu bağa, bu cehennem köşelerine köşk yapmalarından dolayı suçlar. O, asıl İstanbul'u İstanbul eden güzel yerlere gitmelerini ister.

Suat'ın babasının verdiği parayla Boğaziçi'nde bir yalı kiralayıp hemen taşınırlar. Süreyya ve Suat, birlikte sakin bir ortamda, denizle baş başa, mutlu, eğlenceli bir hayat yaşamaya başlarlar. Süreyya çocuklar gibi şendir. En çok sabahı, güneşi, temiz havayı, yeşilliği ve denizi sever. "Suat her gün bu güneşle beraber uyanıyor, sıçrayıp camları açıyordu; o zaman içeri sabah, hayat, neşe, hele gençlik bütün bunlar her şey sade bu güneşle, sade denizin sesleriyle, odalarına, kalplerine hücum ediyordu. İnsanı gelip böyle koklayarak ısıtan, denizin körpeliği ile serin bir sıcaklık veren güneşle yıkıyorlardı."(s.44) "Öğleden sonra balkona çıkıyorlar, kamış koltuklara uzanıyorlardı, hararet çoğalmış fakat aşağıda deniz hâlâ serin.. Onun seslerinde öyle çığırta bir ahenk çağlıyordu ki insan kendini yeşil suların arasında zannediyordu. Böyle bir iki saat devam ediyordu. Sonra gezmeye çıkıyorlardı. Akşam gezmesine. Bir arabaya atlayınca Büyükdere'ye doğru... Sonra gece, İstanbul'un en zarif, en süslü, en sakin geceleri... Aydınlığa lüzum hissetmeksizin semanın denize akseden bütün nurları o kadar şen o kadar gevşeklik veren ışıklar yağdırıyordu ki o gölgenin içine gömülmüş yarı ölmüş kalıyorlardı."(s.44)

Zamanla Süreyya karısı Suat'la yeterince ilgilenmemeye başlar, onu ihmal eder, yelkenli sandalıyla, kotra safalarıyla, deniz eğlenceleriyle kendi başına eğlenir. Dalgın mı, ciddî mi, havaî mi farkedilemiyordu. Evde kaldıkça Behice dadı ile şakalaşarak, Suat'ı öfkelenendirerek, Necib'in piyano çalgınlığı ile eğlenerek tembel bir ömür sürüyordu. Musikiye karşı kayıtsız, ruhsuz, sığ ve kuru bir adamdır.

Yalıda yalnız ve ihmal edilmiş bir hâlde kalan Suat, dikiş nakışla, piyano çalarak vakit geçirir. Bu yalnızlık ve ilgisizlik onu bunaltır, sevgi ve ilgi arayışına iter. Kocasında bulamadığı yakınlığı Necip'te bulur. Süreyya denizde eğlenirken yalıda Suat Necib'e piyano çalarak vakit geçirirler. Necip Suat'a piyano eserleri, notaları, operaları getirir. Her ikisinin geniş bir piyano kültürü vardır. Zamanla birbirlerine iyice âşık olurlar. Suat- Necip arası aşkı besleyen en önemli unsur, piyano ve sanattır. Necib'i Suat'a sırsıklam âşık eden başlıca özellikler onun saf ve temiz ruhu, ince, hüznü, gamlı, kederli, zarif, sabırlı, gülümseyen, aristokrat, asil kişiliğidir. Necib'e göre Suat, saf, rakîk, pâk, nurlu ve ismetlidir. Suat'ı ulvî bir kadın olarak görür, onun safvet ve sükûnla dolu bakışına hayran olur. Necip hep tanıdığı kadınları düşündükçe ya sefaletin sevkettiği namusları bahasına servet ve tantana içindeki kızları yahut solan hayatının muhtelif sebeplerle solmuş evli kadınlarını görür. Pislik içinde ismet aramanın bulunmayacağı tabii olan yerde inci avlamak gibi olduğunu düşünür. Böyle yüce meyillerle, kocasına rabitasıyla temiz ve münevver kalmış kadınların ne kadar nadir olurlarsa olsunlar niçin bulunmayacağını kendi kendine sorar.

Yaz mevsimi sona erdikten sonra yalıdan İstanbul'daki baba evine istemeye istemeye taşınırlar. Suat bu ortamdaki özellikle de Hacer'in imalı konuşmalarından, mütecessis tavırlarından iyice bunalır. Bu arada Necip'le aralarında yanlış anlamalardan ve vehimlerden kaynaklanan kırgınlıklar, küskünlükler baş gösterir. Bir süre birbirlerinden kaçarlar. Büyük acı çekerler. Suat Necib'in kendisini bırakıp Hacer'e eğilim gösterdiğini zanneder ve onu Hacer'den kıskanır. Bu kıskançlık onu yer bitirir. Bu küskünlük anlarında Necip kendini Beyoğlu'nun sefahet âlemlerine vurur.

Suat kocası Süreyya ile tekrar huzurlu, sakin bir evlilik hayatı sürdürmeyi umar. Hanımefendiye bakıp onun nasıl bir melek sabrı ile hayatına sarıldığını görerek burada, bu mücadelede bir büyüklük bulur. Ona madem ki mesut olmak mümkün değildir, olmaya çalışmakta mesut olmazsa bile öyle görünmekte güzel bir metanet, bir kuvvet var geliyordu. O zaman tevekkülde bir muzafferiyet değilse bile bir güzellik bahusus bir rahat bulunduğunu anlar. Halbuki hayata karşı isyan insanı hatta rahattan mahrum bırakıyor, felâketten felâkete değil, sefaletlere, hatta rezaletlere atıyor, levs içinde bile çalkıyordu. Demek hayatının Eylülünde de yeis ve fütur yerine takayüt bir şeye yarayabiliyordu.

Necip'le Suat'ın birbirlerine olan aşkları sönmemiştir. Uzun bir aradan sonra konuşma fırsatı bulurlar. Ağlayıp birbirine sarılarak aşklarını tazelerler. Necip her şeyi bırakıp kaçıp gitmeyi önerir. Fakat Suat, Süreyya'ya acıdığını onu bırakıp gidemeyeceğini söyler. Necip aşk yadigârı olan Suat'ın eldiveninin tekini çıkarır, hüznü bir şekilde çeker gider. Daha sonra evde yangın çıkar. Suat içerde kalır, Necip kurtarmak için içeri girer ancak o da kurtulamaz ve dünyada birleşmeyen iki âşık ölümden birleşmiş olurlar. Yangını muhtemelen Suat kasıtlı olarak çıkardı. Çünkü aşkıyla namusu yani evliliği arasında çözümsüz kalarak hayatını acıklı bir sonla noktalamak durumunda kalmıştır. Yapabileceği son şey, aşkı uğruna ölmek, hatta sevgilisi ile birlikte ölmektir. Şöyle düşünür: "Şimdi bütün istikbal endişelerini manasız görüyor hiç olmazsa beraber ölmek de mi yoktu, hiç olmazsa onun için ölmek de mi yoktu?"(s.264)

Romanın adı, Suat'ın gençlik çağının tatmin edilmemiş aşk duygularının ümitsizce sararıp solmasını, Necip'le istediği gibi bir birlikteliği gerçekleştirememesini temsil eder. "Buna sonbahar demişler! Bu kadar güzellik ve sıcaklık verdikten sonra Eylül'den daha ne beklenir? Malûm ya Eylül hüznü ve matem ayıdır. Bu söz üzerine Suat'a hayatının bu çağı ömrünün, kadınlığının eylülü gibi geldi. Eylül!... Öyle bir ay ki geçen her güzel günü için ona minnettar olmak lâzımdır. Eylül esef ve hasret ayıdır, içine birkaç günlük kış hücumundan acı düştüğü için insan o güzel havalara devamlı yazın artık geçtiğini anlayıp esef eder ve hasret çeker."(s.164)

Suat Necip'ten de hayal kırıklığına uğradığını hissettiği bir anda bu durumunu da Eylül'e benzetir: "Ruhunun bütün iştiağıyla ona sarılmışken ondan da böyle tahkir görmesi onun da böyle uzaklaşması o kadar acı geliyordu ki emellerinin bu çöküşü içinde tekrar "Ah Eylül.. Eylül.. Hayatının saadeti bilmemekte, anlamamakta.. Halbuki onu yaşayıp bilmemek kabil değil.. Bir kere Eylül geldi mi nafi.. Hiçbir ümit.." diye inliyor."(s.238)

Necip Suat'a olan ölümsüz aşkıyla evlilik kurumunun saygınlığı, ahlâk, arkadaşlık gibi değerlere karşı ihanet içinde oluşu arasında üzünçlü, acıklı kırılmalar yaşar. Onun trajedisi, aşkı ile aşkının gerçekleşmesine imkân vermeyen yasal bir evlilik olayı ve ahlâk anlayışı arasındaki çatışmadan doğar. Bu duygu çatışmaları arasında boğulur, zaman zaman yalından kaçarak kurtulmaya, uzaklaşmaya çalışır. Bunun yanında aşk en büyük değer olarak alınır. Namusla çatışması durumunda aşka öncelik tanınır. Nitekim Necip Suat'la olan aşkının önünde Suat'ın evli oluşuna bağlı namus olgusu bir engel olarak çıkınca Necip şöyle bir irdelemede bulunur: "Ah hayatın bu kadar fedakârlığa değecek nesi ve ne mükâfatı vardı? Böyle bir aşkı feda etmek için hayat, namus bize hiçbir şey mi veriyor, miskin bir rahattan başka ne veriyordu? Hayatta aşka galebe edecek hiçbir şey bulmuyordu. Beşer his ve isteklerinin en yücesi en mümtazı o idi ve bütün o yerleri onun huzurunda sade sükût ve tezellül etmek icap ederdi. Dünyada büyük, mütehakkim, tabîi ancak o vardı onun yanında her şey sunî, indî, itibarî kalıyordu.(...) Ah sade aşk, sade birbirini sevenlerin her şeyi unutup münevver, müzehhep gördükleri şiir rüyası ve heyecan var, sade o, sade o.. Ondan başka her şey boş, her şey hiç, her şey beyhude idi, o olmasa hiçbir şey olmazdı."(s.263)

Suat'ın evi yakması, ölümsüz aşkına engel gördüğü ve aşamadığı evlilik kurumuna ve buna bağlı namus anlayışına bir tepkinin sembolü ve ifadesidir. Ondaki trajediyi doğuran unsur, mutlu olmadığı geleneklerin, kanun ve kuralların zoruyla uymak durumunda kaldığı evlilik kurumudur.

Necip sürekli yalıya gelip gitmeye devam eder ve bu birlikteliklerde Suat'ın güzelliğine, sakin, olgun kişiliğine, ince ve derin ruhuna, asaletine âşık olur. Beyoğlu'nun ne kadar

tahammül edilmez bir hâle geldiğini oradaki bir takım renksiz çehreler, lâkayt dostlar, bîgâne kalpler görmekten bıktığını, oranın gürültüsünün, tozunun, güneşinin insanı boğduğunu belirtir. Romanda Türk toplumunun deniz eğlenceleriyle hemen hemen ilk kez tanışması olgusu da geniş bir yer tutar.

Bunun yanında gelenekçi Doğu kültürüne bağlı Süreyya'nın annesi, babası ve eniştesi Fatim'den oluşan yaşlı kuşakla Süreyya, Suat ve Necip'ten, duygu ve düşünceleriyle bunlara katılan Hacer'den oluşan batılı genç nesil arasındaki zevk, anlayış ve yaşama biçimi farklarının çatışması belirgin biçimde görülüyor. Bu kuşak çatışmasının en belirgin unsurlarından birisi ikamet edilen yer ve eğlenme tarzıdır. Eski nesiller denizden eğlence olarak pek fazla yararlanmamışlar, daha çok karaya, toprağa bağlı kalmışlardı. Anne babanın temsilcisi olduğu yaşlı kuşak, geleneksel Doğu medeniyetinin ve kara kültürünün insanlarıydı.

Tamamiyle batılılaşmış olan Süreyya, Suat ve Necip, deniz eğlencesi neslinin ilk temsilcilerindedir. Bu kanalla batılılaşmış aristokrat sınıfın piyanoya ve denize bağlı eğlenceli yaşama biçimine genişçe yer veriliyor. Bu nesil farkını Süreyya şöyle ortaya koyar: "Ah bu çöl! Dedi. Şimdi farzet ki Boğaziçi'nde yahut meselâ Adalardayız.. Deniz yok mu deniz? En sıcak havalarda bile insana can verir! Serin.. mavi.. lâtif.. Halbuki burada poyraz çıkacak diye ta saat sekizi, dokuzu beklemeli. Duman, duman.. Külhan gibi!.. Sonra manzaranın dar sınırı, değişmez rengi. Düşün Suat, bir sandalımız olurdu. Sabahları erken, yahut akşamları geç vakit sen şemsiyeni kapardın ben küreklere sarılırdım. Mehtap olsun olmasın geceleri ne güzeldir!.."(s.7) "Fakat işte mümkün olmuyor, babam razı değil... Çünkü... Çünkü istemiyor, sevmiyor, hepsi işte bundan! Eğer o işte biz mesut olacağız. Bak, saadetimize ne kadar ehemmiyetsiz bir engel var."(s.8)

Süreyya, dışa dönük tabii ve maddî imkânlardan yararlanarak eğlenme isteğindedir: "Bir kere havasızlık.. Sıkıntı.. Biz papas değiliz ki bu manastırda yaşayalım. Hayat kalabalık, güzel hava içinde olur. Kalabalık içinde yalnız yaşamak, kalabalık içinde gezip beraber bir köşeye kaçmak, işte asıl zevk budur. İnsan kalpleri birbirine bağlılığın ne demek

olduğunu o zaman anlar.“(s.8) Aynı anlayış doğrultusunda Necip köşkte oturanlara şöyle der: ”Burada nasıl hayat geçiriyorsunuz bilmem ki!.. Zorla insan cehenneme girer mi?“(s.14) ”Şimdi ada gittikçe güzelleşir. İstanbul’un en güzel yeri bu ayda adalardır.“(s.15)

Köşk ile yalı birbirine karşıt iki sembol olarak alınmış. Köşk, karaya bağlı, geleneksel, muhafazakâr yaşama biçiminin, yalı ise denize bağlı, yeşilliklere ve ufka açılan geniş hayata, eğlenmeye, modernliğe, batıya dönük yaşama biçiminin sembolüdür.

Türk romanında genellikle Beyoğlu, daha çok mirasyedilerin hem kendilerini hem de ailelerini mahveden sefahet âlemi ve kötü bir alafrangalık mekânı olması açılarından eleştirilmişti. Önceki romanlarda genellikle alafranga tipler, Beyoğlu’na ve oranın en bayağı, en adî eğlencelerine gidiyorlardı. Bu romandaki batılı, modern tipler ise Beyoğlu bayağılığından kaçıp Boğaziçi asaletine kaçarlar. Mehmet Rauf, Beyoğlu’nu insanî ilişkilerin kokuştığı bunaltıcı bir kent ortamı olarak sunuyor. Bunun karşısına saf tabiat ortamının bir köşesi olan Boğaziçi çıkarılır. Boğaziçi, havasıyla, deniziyle, yeşiliyle, sükûnetiyle, ferahlığıyla huzur duyulan, mutlu olunan saf tabiat ortamıdır. Süreyya, iki tarafı bütün ağaç ve çayır olan yoldan giderken uzak bir saadetten bahseder gibi çiftlik hayatından söz eder. Süreyya âsûde, sakın geçecek bir çiftlik ömrü için bütün bu sahte ihtişamları feda edeceğini temin eder.

Ayrıca Beyoğlu’nun kirli kadınlarına karşı Boğaziçi’nin saf, temiz ve asil Suat’ı çıkarılır. Necip şöyle der: ”Evet hususiyle kaldırımlardan geçerken uzaktan mağaza bebekleri gibi görünce... Beyoğlu tiyatrosunun seyyar aktrisleri hepsi öyledir. Asıl hayatlarının oyuncularını gibi unutmışlardır. Onların ruhlarını arayacağınıza kutup keşfine çıkmış olsanız daha hayırlı olur. Bilir misiniz nefis kadınlar hangileridir? Temiz ruhlular! Sana cidden söylüyorum Süreyya saadetinin kıymetini bil!“(s.47-48)

Romanda ayrıca evlilik kurumunun sorgulamasını da buluyoruz. Bu aynı zamanda Suat’ın neden yasak aşka yöneldiğini gösteriyor. Suat şöyle der: ”Koca denilen birinin haklı haksız keyfine esir olmaktan başka bir şey olmayan mesut

denilenleri ise onun her türlü heveslerine şartsız boyun eğmekten ibaret evlilik ona menfur geliyordu. Artık Süreyya ona düşman görünüyordu.”(s.196)

Zavallı Necdet: Saffet Nezihî'nin, *Zavallı Necdet*(1902) adlı romanı büyük oranda *Eylül* romanına benziyor. Konusuyla, kişileriyle, üslûbuyla ondan büyük izler taşıyor. O da aynı şekilde yasak aşkı konu ediniyor.

Necdet Feridun, meşgul olduğu her kadını kendisine delicesine âşık zannetmek gibi bir aşk hastalığına tutulmuştur. Necdet, zengin, yakışıklı, şık, zarif, hülyalı, sevdalı bir genç. Şişli'de oturur. Arkadaşlarına uydurma aşk muvaffakiyetlerini anlatır durur. Ona göre önce kadınlar kendisine âşık olurlar ve bütün fedakârlığı onlar yaparlar. Necdet onları basit sebepler yüzünden terkeder. Birçok maceradan sonra kendisini mahvedecek olan büyük aşka tutulur. Nisan ayında Fener'de bir köşke taşınırlar. Komşuları Pembe köşkün kızı Meliha'nın çaldığı piyano sesi Necdet'i mesteder. Kendisini henüz görmediği hâlde uzaklardan zarif parmaklarıyla çaldığı tatlı, ince piyano, onun kalbinde derin bir aşk doğurur. Meliha, iyi eğitilmiş, Fransızcası, musikî bilgisi, görgüsü mükemmel bir kız.

Necdet, sabahları kalkar kalkmaz pencereye oturur, gözlerini Pembe Köşkün sarmaşıklı odasına dikerek orada bir gölge, bir hayâl arar. Akşama kadar böylece devam eder. Akşam olunca da Meliha'nın çaldığı piyanoyu dinler. Sarışın kıvrıkcık saçlı Meliha'ya delicesine âşık olan Necdet karasevdasından yataklara düşer. Bu arada Meliha'nın ağabeyi Ferit Saffet Necdet'in kız kardeşiyle, Necdet'in Mekteb-i Sultanî'den arkadaşı İbrahim Şemsi de Meliha ile evlenir. Necdet erken davranmayıp Meliha'yı başkasına kaptırdığı için iyice perişan olur. Üstüne üstlük Meliha'nın nikâh şahitliğini yapar. Düğünden sonra birbirlerine gelip gitmeleri, görüşmeleri devam eder. Bu birlikteliklerde Meliha onlara piyano çalıp kitap okuyarak, şarkı söyleyerek eğlendirir. Zamanla Meliha da Necdet'ten hoşlanarak ona iyice âşık olur. Meliha, işinden başka bir şey düşünmeyen, manevralarda muvaffak olmayı gönül avlamaktan daha kolay ve şerefli bulan, karısıyla yeterince ilgilenmeyen ve sadece bir asker olan kocasında aradıklarını bulamaz. Musikiye, şiire, güzelliğe, her güzel şeye

tapan ince ruhlu, hüznü, içli, romantik yaratılışlı Necdet'ten hoşlanır. Meliha şiddetli, ihtiraslı bir şekilde sevilme istiyordu. Halbuki kocası vazifesinin esiri ciddî bir askerdi. O, Meliha'nın aşk duygularını tatmin edemez.

Meliha kadınlık vakarını, haysiyetini her şeyini ayaklar altına alarak boşanıp Necdet'le evlenmeyi düşünür. Ancak Necdet, iyilik gördüğü, samimî arkadaşı İbrahim Şemsi'ye ihanet etmek istemez. Necdet büyük aşkıyla namusu ve arkadaşına sadakat duyguları arasında sıkışır kalır.

İbrahim Şemsi görev vesilesiyle bir süre Beyrut'a gider. Necdet Meliha'dan kaçıp Heybeliada'ya giderse de bir süre sonra adaya peşinden Meliha da gelir. Bir süre adada birlikte kalırlar. Necdet kaçmaya çalışsa da Meliha'dan kurtulamaz ve gizli aşklarına devam ederler.

Necdet 26 yaşlarında iken halası, kızı Müzehher'i kendisine vermek istemişti. Müzehher, tahsili pek iyi olmayan, esmer bir kız. Ancak Necdet o vakitler Beyoğlu'nda hovardaca dolaşır ve Müzehher'le evliliğe yanaşmaz. Bu arada halası ile kızı İzmir'e taşınırlar. Müzehher uzun zaman Necdet'in aşkına sadık kalır ve kimseyle evlenmez. İzmir'deki hala ölünce Müzehher İstanbul'a Necdet'in köşküne taşınır. Müzehher Necdet'e hastalığında şefkatle bakar. Kız Necdet'e karasevdayla bağlıdır ancak Necdet, ona acır, merhamet eder ama sevemez. Buna karşın bütün hıyanetleriyle, kusurlarıyla, ayıplarıyla, hırçınlıklarıyla Meliha'ya deli gibi âşıktır. Meliha Necdet'i Müzehher'den kıskanır. Bu iki kadın Necdet'i paylaşamazlar ve sürekli bir mücadele halindedirler. İyi eğitilmiş, bilgili, kültürlü, görgülü, sarışın, batılı, Şişli'li, piyano çalan “beyaz bir Türk” olan Meliha, esmer, ud çalan Müzehher'i hisli, vicdanlı, terbiyesi noksan, aptal ve taşralı bulur. Necdet Meliha'ya olan iradesiz aşkını bir cinayet olarak görür. Aşkıyla vicdan azabı arasında bunalır.

Günden güne sararıp solan ve ölüme giden Müzehher'le evlenmeye karar veren Necdet, bu evlilik için Meliha'dan izin ister, ancak Meliha karnında Necdet'in çocuğunu taşıdığını söyler. Bundan haberdar olan Müzehher Necdet'le evlenmekten vazgeçer. Müzehher hep fedakâr ve mazlum konumundadır. Sonunda daha fazla dayanamaz ve kalp hasarından ve

veremden dramatik bir şekilde Necdet'e olan karşılıksız ve çaresiz aşkıyla ölür. Necdet ona karşı büyük bir vicdan azabı çeker. Onun kendi yüzünden öldüğüne dayanamaz. Müzehher'in mezarına sarı güller diker.

Müzehher öldükten sonra Meliha Necdet'e boşanıp evlenme teklifini yineler. Fakat Necdet bu teklifi şöyle reddeder: "Vicdanıma muhalif bir harekete cesaret edemem. Kardeşim yerinde olan İbrahim Şemsi'nin boşadığı kadını ben alamam. Kendisine bilerek ölüm darbesi vuramam."(s.185-186).

Bir çıkış yolu bulamayan Necdet annesine ve İbrahim Şemsi'ye mektup yazarak intihar eder. Müzehher'in mezarının yanına gömülür. Meliha da Necdet'ten olan çocuğunu doğururken ölür. Onu da Necdet'in yanına gömerler. Böylece sağlıklarında birleşemeyen bu üç sevgili ölümden mezarda birleşirler. Bu, eski Doğu halk hikâyelerinden gelen bir motiftir.

Eylül-Zavallı Necdet Benzerliği: *Zavallı Necdet* romanı, hemen hemen tamamiyle denilebilecek ölçüde *Eylül'e* benzemektedir. Konusuyla, kişilerle, yaklaşım biçimiyle onun etkisini ve izlerini taşıyor. *Eylül* gibi bu roman da, aşk acılarından başka bir derdi olmayan zengin, yalı, köşk sahibi bir sınıfın duygu çatışmalarına ve trajedilerine yer veriyor. Süreyya ile İbrahim Şemsi, Suat ile Meliha, Necip ile Necdet birbirinin simetriği gibidir. Her iki romanda da aşk piyano ile, musikî duygusuyla birleşir. Her iki romanda da kendilerine ilgi göstermeyen, romantik, duygusal, şiirsel, içli, sevdalı kişiliklerden yoksun kocalarında aradıklarını bulamayan genç, güzel ve sevda yüklü kadınlar aile mahremiyetlerinde sürekli yer alan romantik erkeklerle gizli gizli sevişirler.

Muhâdarât: Ahlâk ve merhamet romancısı Fatma Âliye'nin bol olaylı, karmaşık, entrik unsur ve inandırıcılıktan uzak tesadüflerle dolu *Muhadarat* (1892) adlı romanında ahlâksız bir üvey annenin sebep olduğu sorunları, kötü niyet, düşünce ve eylemlerinin hem kendini hem de aile çevresini nasıl perişan ettiğini görüyoruz. Roman, kötülerin yaptıklarının yanlarına kâr kalmayıp birer birer cezalarını bulmaları, iyilerin de sonunda kurtuluşa ermeleri teması üzerine kurulu. İyilik ve kötülük değerlerinin çarpışması ve sonunda kötülüğün hüsrana uğratılması.

iyiliğin de zaferle sonuçlanması olaylarla ispatlanmaya çalışılmış. Dolayısıyla roman, okuyucuya olumlu değerleri aşılamaı amaçlayan sosyal faydaya dönük bir eser. Eğitici öğretici yanı fazla olan bir roman. Okuyucuya örnek bir model olarak sunulan, saf, temiz, iyi kalpli, yetim, fedakâr, merhamet timsali, hayatını başkalarının iyiliğine vakfetmiş, hep başkalarının iyiliği için çalışmış bir kızın şirret bir üvey anneden çektiklerine yer veriliyor.

Ancak romanın önemli bir yönü, evli bir kadının yasak aşkını konu ediniyor. Biz de burada sadece bu boyutuyla ilgileneceğiz. Hatta bu bakımdan Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* romanıyla büyük benzerlikler taşıyor.

Memur İhya Efendi'nin 19 yaşında Calibe adında bir kızı 16 yaşında da Nabi adında bir oğlu vardır. İhya Efendi ayrıca kardeşinden yetim kalan, Mekteb-i Tıbbiyye'de okuyan, 22 yaşındaki Süha'ya da bakar. Calibe ile Süha birbirlerini severler. Ancak daha çok serveti ve zengin yaşamayı seven Calibe'nin içinde Süha'nın sevgisiyle para sevgisi çatışır. Bu mücadeleden konforlu ve gösterişli yaşama tutkusu galip gelir. “Calibe hayalinde mücevherler ve mükemmel arabalar içinde iken Süha hatırına gelmiyordu. Hayır geliyordu ama hayalini kovuyordu. O debdebe içinde, o tekebbür halinde Süha'ya tenezzül edemiyordu. Zira bu servet ve samanı kendisine takdim edecek olan adam Süha olmayacağı malûmdu.”(s.37) Calibe Süha'yi sevmesine rağmen fakirliğinden dolayı onunla evlenmez, onu küçümser. Calibe katı kalpli, tamamen maddeci, dünyacı bir kadın. Güzel ama kötü ahlâklı, entrikacı, şehvet ve gösteriş düşkünü biri. Sevgi, merhamet, iyilik, vefa gibi ahlâkî değerleri yoktur.

35-36 yaşlarındaki Saî Efendi zengin, bilgili, saf kalpli, ahlâklı, dürüst, iyi niyetli, kötülük düşünmeyen bir adam. Karısı öldükten sonra 8 yaşındaki kızı Fazıla ve 1 yaşındaki oğlu Şefik'e valide, hanesine müdür, kendisine zevce olmak üzere bir kadın arar. Tam bu sıralarda 19 yaşındaki Calibe bulunur ve onunla evlenir. Dilbaz Calibe, işvesiyle, diliyle, güzelliğiyle kocası Saî'yi esir alır, onu istediği gibi yönetmeye başlar. Saî, bütün iradesini ona teslim etmiştir. Eve tamamıyla Calibe hâkim olur. Kötü, zalim, şirret bir üvey anne kişiliğiyle boy

gösterir. Fazıla ve Şefik'e her türlü zulmü reva görür. Kendi çocuklarına bütün imkânları seferber ederken Fazıla ve Şefik'i her şeyden mahrum bırakır. Ailede olan biten hakkında kocasına yanlış bilgiler vererek onu yanıltır.

Saî'nin komşusu Münevver, kocası öldükten sonra yeniden evlenmeyip oğlu Mukaddem'le yaşar. İradeli, fedakâr, namuslu bir kadındır. Oğluna iyi bir eğitim verir. Münevver zaman zaman gelip Fazıla ve Şefik'i bir anne şefkatiyle koruyup kollar. İki aile arasında Mukaddem ile Fazıla'nın nişanları takılır. Ancak Calibe, Fazıla ile Mukaddem'in evliliğini kendi entrikalarına engel olarak görür ve Fazıla'nın kendi çevresinden tamamen uzaklaşmasını ister.

İhya İstanbul dışında bir memuriyete gider, oğlu Nabi ve yeğeni Süha, Saî'nin konağında kalır. Süha kendisine iyilik etmiş olan Saî'ye kötülük yapmayı, ona ihanet etmeyi düşünmez ve Calibe'ye kötü gözle bakmaz. Ancak servet ve gösteriş taleplerini Saî ile evlenerek tatmin etmiş olan Calibe, aşk ve şehvet ihtiyaçlarını da Süha ile gidermek ister. Hiçbir ahlâkî değeri olmadığı için Süha'yı gizli gizli yasak aşk yaşamaya zorlar. Onu baştan çıkarmak için akla gelmedik hilelere başvurur. Süha ahlâkî değerler adına uzun süre ona direnir. Ancak Calibe şeytanca komplo ve tuzaklarla Süha'yı emrine boyun eğdirir ve onu iğfal eder. Sonunda Süha Calibe'nin şehvetine kurban gider, onun ağından kurtulamaz.

Calibe konakta her türlü kötü emelleri için hizmetçi Reftar'ı kullanır. Ayrıca Reftar Nabi ile de gizli aşk ilişkisi içindedir.

Calibe, Süha ile olan gizli aşk ilişkilerinin odaya çıkmaması için Fazıla'nın Mukaddem'le evliliğini istemez. Süha da Fazıla'yı kendisi istediği için bu evliliğe karşıdır. Calibe, Mukaddem'in Reftar ile yattığı iftirasını atarak Fazıla ile evliliğini engeller. Mukaddem, Fazıla ile evlenememenin üzüntüsü içinde perişan olur. Münevver Fazıla'yı kaçırmayı teklif ederse de Fazıla bunu kabul etmez. Çünkü o babasının iradesine bağlıdır: "Ben firar edemem. Ben pederime beni filanca adama veriniz diyemem. O pederimin hakkıdır. Ben kimsenin hakkını gasba kalkışamam!"(s.122)

Yazar geleneksel bir anlayış olan ve kızın iradesini yok sayıp baba hâkimiyetini mutlaklaştıran töreyi onaylar gibidir: ”Saî-Bir kızın zevc intihabı pederin hakkı olduğunu bilirsin değil mi?

Fazıla-Şüphe yok efendim!

Sai-Benim vazifem sana hükmetmek, senin vazifen de bana itaat etmek olduğunu biliyor musun yavrum?

Fazıla-Evet efendim!”(s.142)

Fazıla, tamamen Calibe'nin sözüne göre hareket eden babasından büyük eziyetler görür. Babası Fazıla'yı kaba saba, kültürsüz, hovarda, zengin bir adam olan Remzi adında biriyle evlendirir. Fazıla bilgi, kültür ve görgü bakımından kat kat üstün olmasına rağmen ona saygı göstermeye, onunla mutlu olamaya gayret eder. Fazıla Remzi istemediği için kitap okumayı bırakır. Onun sevdiği şeyleri yapmaya çalışır. Sevmese de kocasının istediği şeyleri yaparak mutlu olmaya çalışır. Hep fedakârlık yapan kendisidir. Remzi-Fazıla arası evlilik ilişkisi büyük ölçüde Fatma Âliye'nin kendi evliliğinden izler taşıyor.

Bu arada Süha iffetli, namuslu bir aile kızıyla evlenip ayrı bir eve çıkarak Calibe'yi yüzüstü bırakır ve ondan intikamını almış olur. Fazıla kocasında aradığı mutluluğu bulamayınca kardeşi Şefik'e bir veda mektubu yazıp bir gece kendini denize atarak intihar etmek üzere ayrılır gider. Fakat kardeşi ve annesini düşününce bundan vazgeçer. Herkes onun denizde boğularak öldüğünü zanneder. Fakat Fazıla maceralı bir süreçten sonra Beyrut'taki Muhterem Efendi adında bir tüccarın konağına Peyman adıyla hizmet halayığı olur. Mukaddem de Fazıla'ya kavuşamamanın kederinden hastalanır ve doktor tavsiyesiyle Beyrut'ta tebdili hava için bulunmaktadır. Tesadüfler sonucu birbirleriyle karşılaşır ve zaman zaman buluşup uzun uzun konuşarak dertleşirler. Fazıla kendini hâlâ Remzi'nin nikâhlı karısı saydığından Mukaddem'le evlenmeye yanaşmaz.

Bu arada Muhterem'in kızı Enise Mukaddem'e, oğlu Şebib de Fazıla'ya iyice âşık olmuşlardır. Fazıla fedakârlık timsali olduğu için Enise'ye acır ve Mukaddem'i onunla

evlenmeye ikna eder. Fakat Mukaddem onu sevemez, hep Fazıla'yı sayıklar. Şebib, Fazıla'ya kendisi ile evlenmediği takdirde intihar edeceği tehdidinde bulunur.

Nabi'nin hovardalığına dayanamayan karısı Fevkiye onu konağından defedip Saî'ye gönderir. Remzi karısını bir zanparayla suçüstü yakalar, çıkan çatışma sonucu ölür. Calibe cariyesi Reftar ile işbirliği edip ev tutar ve gizli gizli fuhuş yaparlar. Ancak belâlı bir âşığı ile olan kavgaları polise intikal eder. Bundan haberdar olan Saî, Calibe'yi boşar. Reftar Saî'ye en başından bütün olan biteni, Calibe'nin tüm pisliklerini bir bir anlatır. Fazıla'nın günahsız olduğunu söylerler. Bunları duyan Saî'ye nüzul iner, Reftar'ı da kovar. Sokakta kalan Reftar dilencililiğe düşer. Daha sonra Fazıla ona maaş bağlar. Perişan olan Calibe'yi Süha evine alır. Ancak ondan öğrendikleri için sofralarına almazlar. Sevdiği adam Süha'nın, zevcesiyle mutlu hayatları Calibe'yi yer bitirir. Şefik yüzbaşı olur. Fazıla kardeşi Şefik ve babası ile buluşur. Fazıla Şebib ile, Şefik ile de Şebib'in kardeşi Rûveyde evlenir. Sonunda Saî, Fazıla, Münevver, Mukaddem, Şebib, Enise gibi iyiler bir araya gelip mutlu sona ulaşırlar ve hepsi de İstanbul'a yerleşirler.

Romanda iyilik meleği Fazıla'ya kötülük eden, zulmeden insanların sonları çok kötü olmuş, böylece intikamı birer birer alınmıştır. Ahlâkçı bir bakış açısına sahip olan yazar, eserinde uzun uzun ahlâk ve iffet dersi verir. İffetsiz, namussuz, fuhuş yapan insanların durumları hakkında uzun eğitici bilgiler verir. "Dâmen-i ismet bir kere yırtılmaya görsün ne kadar tamir olunursa yamalı elbiseye benzer. İffet denilen mürğ-i pâki kafes-i vücudda iken muhafaza etmeli. Bir kere uçuruldu mu bir daha ele geçmez. Alınları daima kapalı, yüzleri her zaman kara olur."(s.65)

Romanda o dönemin düğün âdetleri, eğlenceleri, kadınlar dünyası, giyim tarzları hakkında ayrıntılı bilgiler var. Bu arada geleneksel Türk kadın giyinme biçimiyle batılı giyim tarzı karşılaştırılır. "Modaya muvafık giyinen familyalardan bir müteahhil kadın ile bir kız elbiselerinden ve saçlarının nizamından anlaşılır. Fakat Türk hanımlarının telebbüs hususundaki serbestileri de işte yeni düğün evinde anlaşılır. Burada öyle balolarda olduğu gibi son modaya

muvafık olmak üzere hep bir örnek demek olan kıyafetler görülmez.”(s.30-31) *Aşk-ı Memnu*'da da bu konuda geniş tasvirler var.

Muhâdarât-Aşk-ı Memnû Benzerliği: Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* adlı eseri bazı noktalarda *Muhadarat*'a benziyor. İki roman arasında kişiler ve özellikleri bakımından çok benzerlikler var. Saî ve Adnan Bey'in önceki ölen eşlerinden bir kız bir oğlanları vardır. Karıları Calibe ve Bihter, genç, güzel, servete, gösterişe düşkün, tensel hazlardan başka hiçbir ahlâkî değere sahip olmayan, kocalarıyla aralarındaki yaş farkından dolayı kadınlıkları tatmin edilmemiş ve bu yüzden aşk ve şehvetlerini çevrelerindeki genç erkeklerle yasak aşk yaşayarak tatmin etmeye çalışan, kocalarına ve evlerine hâkim olan, iradeli, kötü üvey annelerdir. Calibe Fazıla'nın, Bihter de Nihal'in hayatını cehenneme çevirir. Bu genç kızların evliliklerinde yine en büyük engel, üvey anneleridir. Her iki romanda da bir üvey annenin ailenin saadetini özellikle de bir genç kızın saadetini mahvetmesi üzerinde durulur. İki romanda da üvey annelerin sonu trajik olarak biter ve babalar acı tecrübelerden sonra kızlarıyla tekrar bir araya gelirler. Behlül ile Süha ve Nabi arasında bazı benzerlikler var. *Muhadarat*'ta İhya, İstanbul dışında bir memuriyete gittiği için oğlu Nabi ve yeğeni Süha, Saî'nin konağında kalır. *Aşk-ı Memnu*'da da Behlül'ün babası yine aynı şekilde İstanbul dışına bir görevle gittiği için Behlül Galatasaray lisesine yatılı olarak verilir ve hafta sonları amcası Adnan'ın yalısına devam eder. Her iki romanda da üvey anne ve genç kız düğüne giderler ve uzun uzun düğün tasvirleri yapılır.

Bir Muâdele-i Sevdâ: Deneysel bir aşk felsefesi olan *Bir Muadele-i Sevdâ* romanında Hüseyin Rahmi, istemediği hâlde aile zoruyla evlendirilen bir kadının asıl sevdiğine kavuşmak için başvurmak zorunda kaldığı olağanüstü hilelere ve sevilmeyen bir kocanın karısına olan tutkusunun onun felâketine sebep olması dramına yer veriyor. Buradan hareketle gençlerin kendi istedikleriyle, sevdikleriyle evlenmeleri gerektiği, aile baskısıyla sevgi dışı evliliklerin iyi sonuç vermediği tezi işleniyor. Hüseyin Rahmi, Naki Bey adında birinden bir mektup alır. Gerçekte çekmediği eziyet kalmayan adam karısına olan muhabbetini anlatılmaz olarak niteler ve “bu

olayın roman biçiminde anlatılmasını karımdan intikam almak için arzu ediyorum”(s.16) der. 26 yaşındaki Naki, bir kış gecesi yazarın evine gelir, âleme ibret olsun diye hikâyesini anlatıp hemen İstanbul’dan uzaklaşır.

Naki’nin başından geçen macerası şudur: Rahat ve şımarık büyütülen Naki, zengin bir ailenin tek oğludur. Gençliğinde şiire heves eder, sevdaya tutulur. Kızlar şairliği için değil, serveti için kollarına düşer. Her kızda ayrı ayrı tat bulur. Gençlik sarhoşluğuyla hayata hep hayallerin arkasından bakar. İki evlilik yapar fakat ikisinde de karıları güzel fakat aptal, cahil oldukları ve şiirden anlamadıkları için onları boşar. Üçüncü evliliğini Bedia ile yapar. Bedia’nın sevdiği başka bir genç vardır ve ailesinin zoruyla evlendirilmiştir. Naki’ye daha ilk gerdek gecesinden itibaren yüz vermez. Bedia, kibar bir ailenin kızıdır. Fransızca, Türkçe, dikiş, nakış, piyano, keman bilir. Naki, onun asaletine, kültürüne ve zekâsına hayran kalır. Bedia, Naki’den önceki iki karısının hesabını sorar. Onlara haksızlık yaptığını söyler. Birinci karısı Naki’nin sevgi ve özleminden ölmüştür. İkinci karısı tekrar Naki’ye varmak için hoca hoca dolaşmaktadır. Bedia’nın isyankâr tutumuna dayanamayan Naki, onu babasının evine gönderir. Fakat Naki, Bedia’ya hayran olmuş, ona olan aşkı gittikçe çoğalmış ve onu boşamaktan vazgeçmiştir. Tekrar onu evine getirmenin yollarını araştırır. Bir süre hovardalığa dalar ve bu arada Bedia’ya benzer orospulardan haz duyar. Fakat çabuk elde edilen kadınlardan, kolay sevişmelerden bıkar, kızın ayaklarına kapanarak ricalar etmek, yalvarmak, sonra ağlaya ağlaya çarpıntılar içinde uyanmak gibi rüyalar görmeye başlar. Bedia gibi kolay elde edilmez, kuvvetli siperi fethetmekle şimdiye kadar tatmadığı sevda zevkini bulacağına inanır. Artık onda bir yaşama isteği hâline gelen bu hedefe varmaktaki zorluklar arttıkça bu arzu da gönlünde o oranda şiddetlenmektedir.

Naki Kâğıthane gezmelerinde Bedia’ya rastlar. Onunla konuşabilmek için ısrarla onu takip eder. Uzun bir zaman sonra Bedia tekrar Naki’ye dönmeye karar verir. Bir süre mutlu bir birliktelikleri olur. Altı ay sonra Bedia tekrar huysuzlanmaya başlar, asabîleşir. Doktorlar serbest bırakılmasını isterler. Bedia istediği gibi hareket etmeye başlar. Bu arada Nazire adında bir kadın Naki’ye Bedia ile kocası Fatin’in gizli bir aşk yaşadığını

söyler. Buna göre Fatin ve Bedia gençliğinde birbirlerini severlermiş ancak nasılsa evlenememişler. Aynı gün Fatin Nazire ile Naki de Bedia ile evlenmiş. Mektuplaşmaya devam etmişler. Nazire bu mektupları Naki'ye verir. Bedia bu mektuplarında “siz o Nazire'den boşanınız ki ben de Naki'den kurtulma çaresine bakayım” der.

Bedia, Fatin ile aşk ilişkisinde Naki'yi araç olarak kullanmıştır. Naki'nin gerçek sandığı o evlilik kendisi için bir dram, Fatin ile Bedia için bir komediden başka bir şey değildir. Bedia son olarak Naki'ye şu oyunu oynamak ister: Kendinin sever görünerek bu yalancı muhabbetinin sıkıcı, rahatsız edici kıskançlıklar, dayanılmaz hırçınlıklarla çekilmez bir dereceye vâdîrarak Naki'yi önce canından sonra kendinden bıktırıp başarı sağlamak ister. Fatin'den de bir yolunu bulup Nazire'yi boşamasını ister. Bedia Fatin ile gizli gizli buluşur. Naki, Bedia'nın odasındaki bütün Fatin'le ilgili resimleri, mektupları bulup ortaya çıkarır. Bedia Fatin'den gebe kalır. Ancak ilâçla çocuğunu düşürür. Naki Bedia'nın ihanetlerine dayanamaz ve boşar. Bedia da sevgilisi Fatin'le evlenir. Karısına olan tutkulu aşkından kurtulamayan Naki, hikâyesini Hüseyin Rahmi'ye anlattıktan sonra intihar etmek üzere bir vapurla denizlere açılır.

Romanda kızın rızası olmadan aile zoruyla, görücü usulüyle yapılan evliliğin hayır getirmeyeceği temasına yer verilir. Nitekim Bedia şöyle der: “Onlar nasıl inatlarında direndilerse ben de öyle maksadımı elde etmeye yani geldiğim gece buradan kendimi koğdurmaya yemin ettim. Ben ne size gelinlik, ne de oğlunuza karılık edebilirim. Beni bu gece evime gönderiniz. Yalnız baba isteğiyle yapılan düğün böyle olur. İşte bu olay babama da size de bir ders olsun.”(s.37)

Ayrıca her istediği yapılan şımarık büyütülen zengin aile çocuklarının yetiştirilme tarzı eleştirilir. Romanda uzun uzun Kâğıthane eğlenceleri anlatılır. Oradaki aşk oyunlarından, âşık erkeklerle güzellik iddiasındaki kadınların giyim ve davranışlarından söz edilir. Sarhoşların kadınlara lâf atmaları tasvir edilir. Dilenciler, Beyoğlu yosmaları, külhanbeylerin hovardalık âlemleri, kendilerine özgü argolarıyla konuşmaları ve Avrupalı turistler ayrıntılı olarak tasvir edilir. O dönemin sosyal yaşantısına ilişkin genişçe bilgi verilir.

Romanda Naki'nin aşk ve evliliğe bakışı Bedia'nın gözüyle yorumlanır. Burada Bedia bir bakıma evlilik gibi bir kuruma ayağı yere basan gerçekçi bakışın ölçütü rolü verilmiştir. Bedia, Naki'nin kişiliğinin gösterildiği bir ayna gibidir. Bedia Naki'nin kişiliğini şöyle yorumlar:” Sizi çok az gördüm. Fakat tabiatınızı tamamiyle anladım. Siz kolay elde edilir muhabbetlerden çabuk usanıyorsunuz. Sizin sevdanızı, emellerinizi her gün yenileyecek karşınızda bir aşk istihkâmı gerek. Gönlünüz gerçekten pek çabuk usanıyor. Daima görülecek bir ideal arıyorsunuz. Aşkın tadı sizin için daima hayaldir. Gerçekle karşı karşıya gelince onun yüzüne uzun uzun bakmaktan usanıyor, gide gide bir görünüşe katlanamıyorsunuz.

Ayrıldığıımız gece ben gözünüzde belki zerre kadar önemi olmayan bir kadındım. O isyanlarıma biraz hiddet ettiniz. Bu hiddetinizi yenmek için başka kadınlarla arzunuzu yerine getirmeye giriştiniz. Kısa bir zamanda onlardan da birer birer bıktınız. Karşınızda fethedilmemiş yalnız bir kale kaldı. İşte o bendim.

Sonra bütün duygularınız, arzularınız ve hayalleriniz o tarafa döndü. Zorluklara rastladıkça özleminiz büyüdü. Yavaş yavaş sevdalı düşüncelerinizde ben bir ideal halini aldım. İşte şimdi bundan dolayı hastasınız. Bu hastalığınızı muhabbet sanıyorsunuz. Şuna inanınız ki bu zevk, bu safa, bu tat, bu mutluluk sürüp gitmeyecektir. Çok kısa bir zaman sonra gönlünüz başka bir idealin, başka bir güzelliğin tutkunu olacak. Sonra zavallı ben. Kırılmış, bıkmış öteki oyuncaklarınızın yanına atılacağım.”(s.81-82)

Bu romanla Gustave Flaubert'in *Bovary*, Guy de Maupassant'ın *Pierre ve Jean* ve Paul Bourget'nin *Cruelle Engime (Muamma-yı Müellim)* romanları arasında ilişki kurulur. Naki Bedia'nın odasında bu romanları bulur. Naki bu romanların konularıyla kendi hikâyesi arasında benzerlikler görür. Bu romanlarda “hıyaneti ortaya çıkan bir kadına karşı his zaafına düşerek erkeklerin bu gibi kadınlardan soğumamaları, nefret edememeleri meselesi acıklı değil mi”(s.146) diyen Naki, kendisini de bunlar gibi hisseder. Naki, yüreksizliğinden ve karısına olan aşırı tutkusundan dolayı Bedia'nın kendisine olan ihanetini bir türlü yüzüne vuramaz. Naki'nin trajedisini bu aşırı

tutkusu hazırlar. Bedia'ya çıldırmasıya aşkı bir tarafta, karısının ihaneti bir tarafta, namus ve gurur bir taraftadır. Naki bunların arasında sıkışıp kalmıştır, iradesini hâkim kılamadığı için de trajik sona mahkûm olmuştur.

Romanın adıyla ilgili olarak Bedia'nın ağzından şu açıklama yapılır: “Fatin.. Ben bu komedyamıza Bir Muâdele-i Sevda adını veriyorum. Niçin biliyor musun? Naki ile aramızdaki muhabbet halleri aynı seninle Nazire arasında da geçmekte. Meselâ Naki-Bedia, Fatin-Nazire=Sevdanın değer toplamı dersek denklem kurulmuş oluyor. Değerlerin yer değiştirmesiyle olacak çözüm şeklini sonraya bırakıyorum.”(s.164)

SONUÇ

Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu*'da Bihter ve Fatma Aliye *Muhadarat* (1892)'ta Calibe, kocaları zengin, yumuşak huylu, her istediklerini yapan ama yaşlı olduklarından duygusal ihtiyaçlarını, şehvet taleplerini tatminden uzak oldukları için aile çevrelerindeki daha genç erkeklerle yasak aşk yaşamışlardır. Mehmet Rauf'un *Eylül* ve Saffet Nezihi'nin *Zavallı Necdet*'inde evli genç kadınlar, kocalarından yeteri kadar ilgi ve sevgi görmedikleri, duygusal anlamda bütünleşemedikleri için fazlasıyla duygu, aşk, ilgi ve zaman sunan erkeklerle yasak aşka yönelmişlerdir. Hüseyin Rahmi'nin *Bir Muâdele-i Sevda*'sında ailesinin baskısıyla istemediği birisiyle evlendirilen genç bir kadın, asıl sevdiği evli erkekle yasak aşkını ustalıkla sürdürmüştür. Diğer romanlarda yasak aşklarından yenilmiş olarak çıkan kadınların aksine bu romanda Bedia, sonunda bundan başarılı çıkmıştır. Bu romanlarda daha çok seven kadının trajedisi üzerinde yoğunlaşmış. *Eylül* romanında Suat, *Aşk-ı Memnu*'da Bihter, gerçek aşkları olan sevgilileriyle evlenmede başarılı olamayıp trajik sonlarına mahkûm olmuşlar ve yenilmişlerdir. *Bir Muâdele-i Sevda* romanında ise Bedia, iradeli, zeki bir tip olarak sosyal çevrenin kendisine dayattığı istenmeyen evliliğe mahkûm olmamış, büyük mücadeleler sonucu sevdiğine kavuşmuştur. Kanunları, gelenekleri, toplumun yerleşik değerlerini aşmanın yollarını bulup iradesiyle, zekâsıyla, becerisiyle istediğini elde etmiştir.

Bu dönem Türk romanında idealize edilen, kendisine âşık olunan, yasak aşk yaşayan sevgili tipi, okuma yazması iyi, Fransızcası, dikiş nakış, piyano bilgisi mükemmel, batılı anlamda âdâb-ı muaşeretini çok iyi bilen, tablo gibi sessiz sakin bir güzelliği olan, veremli bir yüze, hüznünlü bir görüntüye, ince, ve sanatkâr bir ruha sahip, büyük romantik duygularla yüklü, sarsıcı aşklar yaşayan bir güzel tipidir. Kadın güzelliği genellikle çaldığı piyano ile, musiki ile özdeşleştirilir. Piyano çalan bazen kendisi görünmeyen kadın görüntüsü, Cenap Şehabeddin'in şiirlerinde de vardır ve bu kadın hayalî çağrışımlarla aşkı doğurur. Suat'ı izleyen Necip: "Şüphesiz dikiş kadınları güzelleştiriyor" (s.83-84) der.

Hepsi bekâr olan Süha, Behlül, Necip ve Necdet, yasak aşk yaşadıkları kadınların kocalarının ya akrabaları ya da arkadaşlarıdır. Genç, yakışıklı, eğitilmiş, kültürlü ve ince ruhludurlar. Kocalarında aradıklarını bulamayan genç ve güzel kadınları tatmin edecek özelliklere sahiptirler. Sevgilileriyle bazıları kendi iradeleriyle bazıları da istemeyerek beraber olmuşlardır. Bir süre gizli aşk yaşadıkları sevgililerinden usanarak ya da darılarak uzaklaştıklarında Beyoğlu'na gidip yabancı uyruklu tiyatro oyuncusu, şarkıcı gibi eğlence dünyasında yer alan kadınlarla bir süre aşk ilişkisine girerler. Sonra döndüklerinde sevgilileri ile olan yasak aşkları trajik bir şekilde son bulur.

Yasak aşk yaşayan kadınların eşleri olan Saî, Adnan, Süreyya ve İbrahim Şemsi, yumuşak huylu, varlıklı, karılarını ya yaşlılıklarından ya da ilgisizliklerinden dolayı tatmin edemeyen, iradesiz, karılarının yönlendirmesine tabi, aile çevrelerinde yer alan genç erkeklere iyi niyetle evlerini açan, daha çok edilgen kişilikleriyle rol alan kişilerdir.

Yasak aşkların yaşandığı mekânlar genellikle yalı, köşk, konak gibi batılı yaşama biçimini benimsemiş, hayatlarını çalışarak kazanma kaygısı taşımayan varlıklı ailelerin evleridir. Yasak aşklar bir süre gizli gizli devam ediyor, ancak araya kıskançlık unsuru giriyor ve macera felâketle noktalanıyor. Dolayısıyla bu temanın etrafında örülen bazı romanların olay düzeni aşağı yukarı şöyle bir seyir takip ediyor: 1. İyi hâl (eşlerin mutlu oldukları, ya da öyle göründükleri ilk dönem), 2.

Dışardan devreye giren bir unsurun yasak aşkı doğurmasıyla iyi hâli bozması (*Muhâdarat*'ta Süha, *Aşk-ı Memnu*'da Behlül, *Eylül*'de Necip, *Zavallı Necdet*'te Necdet), 3. Kıskançlıklar ya da yasal evlilik kurumunun sınırlarının zorlanamaması ve çıkış yolunun bulunamaması nedeniyle yasak aşkın felâketle noktalanması (*Muhâdarat*'ta Calibe'nin tuttuğu fuhuş evinin bir olay sonucu ortaya çıkması, *Aşk-ı Memnu*'da Bihter'in Behlül'ü Nihal'den kıskanması, *Eylül*'de Suat'ın Necib'i Hacer'den kıskanması ve yasal evliliğine kendini mahkûm hissetmesi, *Zavallı Necdet*'te Necdet'in sevgilisinin kocası olan arkadaşına ihanet etmek istememesi, Müzehher ve Meliha'nın Necdet'i birbirlerinden kıskanması). Yalnız *Bir Muâdele-i Sevda* romanı bu yapıdan biraz farklılık arz ediyor. O romanda iyi hal baştan beri yoktur.

Bu romanlarda aşk sembolü olan kadın eşyaları dikkatimizi çekiyor. O dönem Türk edebiyatında aşka aracılık eden kadın eşyalarına düşkünlük önemli bir motiftir. Servet-i Fünun şairleri, küçük kadın eşyaları için şiirler yazmışlardı. *Eylül*'de Necip, Suat'ın eldiveninin tekini gizlice alıp saklamıştı. “Necip şemsiyeye, çarşafa, peçeye, eldivene, bu kadın şeylerindeki inceliğe ruhunun derinliklerinde göresi gelmiş gibi titreyen bir tutkunlukla bakıyor, sonra Suat'ın küçük bir küçük kuş denilecek ellerinin şemsiyeyi tutuşundaki şiire hayran olarak perişan kalıyordu.”(s.59) Necip, Suat'ın koku atmosferi içinde mest olur. Gizlice Suat'ın piyanosunun üstünde duran eldivenlerini alıp onları Suat'ın ellerini kokluyormuş gibi koklar. Sonra bu eldivenlerin birini gizlice alıp cebine koyar. Humma nöbetleri geçirdiği hastalığı sırasında Suad'ın eldivenini sayıklar. Bundan haberi olan Suat, ona eldiveninin öteki tekini de verir. Daha sonra Hacer bu durumun farkına varacaktır. Necip Suat'ın gözlerine, ellerine, düğmelerine her şeyine adeta tapar.

Aşk-ı Memnu'da Behlül, 3 günlüğüne İstanbul'a gidip yalıya döndüğünde odasında Bihter'in unutulmuş bir mendilini bulur ve bunu alıp öper: “Yavaş hatvelerle pencereyi kapamak için ilerlerken koltuğun üstünde ıslanmış beyaz bir şeye gözleri ilişti. Bunu alır almaz anladı: Bihter'in orada unutulmuş bir mendili... İhtiyarsız bunu dudaklarına götürdü, ıslanmış bir menekşe demeti rayihasıyla Bihter'i kollarının arasında

zannetti. Bu mendil ona bütün hazin bir şiir takrir ediyor, onun gıyabında yine onun havasında yaşamış olmak için odasında, intizar işkenceleriyle penceresinin yanında geçirilmiş saatleri söylüyordu” (s.336) O anda Nihal gelir, Behlül’ün elindeki mendili götür, “o Bihter’in mendili veriniz bakayım”(s.336) der.

Zavallı Necdet’te ise kordela ve gül unsurlarına yer verilir. Bir gece Necdet’in hayal ettiği bir sırada Meliha, beyaz muslinden dekolte bir gecelikle odasına girer. Beyaz bir kordelasını Necdet’in karyolasının önündeki halının üzerine düşürür ve Necdet onu alıp saklar. Necdet şöyle der: “Cürm-i meşhût hâlinde yakalanmış bir caninin duyabileceği bir korku ve tereddütle halının üzerinden kordelayı aldım, koynuma soktum. Oh, bu bez parçasını elime aldığım zaman bir ateşe yapışmış olduğumu sandım. O kadar yakıcıydı ki..”(s.137) Necdet Müzehher’le evlenmeye karar verdiğinde ona sarı bir gül almıştı. Ancak, Meliha o gülü alıp önce kendi yakasına takmış, sonra ayağının altında ezmişti. Müzehher o gülü yerden alıp, ölünceye kadar Necdet’in aşkının yadigârı olarak koynunda saklamıştı. Necdet, Müzehher öldükten sonra o kuru sarı gülü ve Meliha’ya aşkının sembolü olan beyaz kordelayı bir kutunun içinde saklar.

Yararlanılan Roman Nüshaları:

Halit Ziya Uşaklıgil, *Aşk-ı Memnu*, İbrahim Hilmi Kitabevi, İstanbul 1939.

Mehmet Rauf, *Eylül*, Yayan: İbrahim Hilmi, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1946.

Fatma Âliye, *Muhâdarât*, Yayına Hazırlayan: Emel Aşa, İstanbul 1996.

Hüseyin Rahmi, *Aşk Batağı (Bir Muadele-i Sevda)*, Atlas Kitabevi, 3. baskı, İstanbul.

Saffet Nezihi, *Zavallı Necdet*, Hazırlayan: Ayşe Canay, Gözlem Yayınları, İstanbul 1997.

Yararlanılan Diğer Kaynaklar:

Önder Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Ankara 1987.

Ömer Faruk Huyugüzel, *Halit Ziya Uşaklıgil*, İstanbul 1995.

Mustafa Özbalcı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, İstanbul 1997.

Türk Dili, Ocak 1996, Halit Ziya Uşaklıgil Özel Bölümü.